МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ

СВЕТИ НИКОЛЕ - БИТОЛА

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ФАКУЛТЕТ ЗА ПРАВНИ НАУКИ

СТУДИСКА ПРОГРАМА: КАЗНЕНО ПРАВО

МАГИСТЕРСКА РАБОТА
„КАЗНЕНИ САНКЦИИ И НИВНАТА ЕФЕКТВНОСТ – АНАЛИЗА НА ПОЛИТИКАТА НА КАЗНУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА“

СТУДЕНТ: ТРАЈЧЕ ТАСЕВСКИ

БРОЈ НА ИНДЕКС: М247019

МЕНТОР: ПРОФ. Д-Р МАРИЈА ГРОЗДАНОВСКА

Битола, 2026 година

АПСТРАКТ

Оваа магистерска теза се фокусира на ефективноста на казнените санкции во Република Северна Македонија во периодот од 2015 до 2025 година. Истражувањето има за цел да ги испита законските и институционалните рамки на казнената политика, практичната примена на различнит евидови санкции и нивното влијание врз ресоцијализацијата на сторителите и намалувањето на рецидивизмот. Во посебен фокус се ставени алтернативните мерки на казнување и пробацијата, како современ тренд во усогласувањето со европските стандарди и хуманизацијата на казнено-поправниот систем.

Истражувањето се базира на комбинација од научни методи, вклучувајќи догматско-правна анализа на законските прописи, компаративен пристап со европски искуства, статистички метод за обработка на податоци за изречени и извршени казни, како и аналитичко-синтетички метод за интегрирање на резултатите. Пристапот овозможува да се согледа ефективноста на казнените санкции не само од формален аспект, туку и од практичниот ефект врз општеството и сторителите.

Резултатите од истражувањето укажуваат дека, иако реформите во последната деценија создадоа законски и институционални услови за подобрување на казнената политика, ефективноста на санкциите останува ограничена од институционални капацитети, ограничена примена на алтернативните мерки и недоволна ресоцијализаторна поддршка. Сепак, воведувањето на пробацијата и алтернативните санкции се покажа како позитивен чекор кон хуманизација на казнената политика и намалување на рецидивизмот.

Тезата нуди критичка анализа на македонскиот казнен систем, потенцирајќи ја важноста на усогласување со европските стандарди и давана соки за унапредување на практиката на казнување. Истражувањето придонесува кон научното разбирање на ефективноста на казнените санкции и обезбедува основа за понатамошни политики и истражувања во областа на кривичното право и казнената политика.

Клучни зборови: казнени санкции, ефективност, пробација, алтернативни санкции, рецидивизам, казнена политика, Република Северна Македонија.

ABSTRACT

This master's thesis focuses on the effectiveness of criminal sanctions in the Republic of North Macedonia during the period from 2015 to 2025. The study aims to examine the legal and institutional framework of criminal policy, the practical application of various types of sanctions, and their impact on offender rehabilitation and the reduction of recidivism. Particular attention is given to alternative sanctions and probation, **as** a contemporary trend in aligning with European standards and humanizing the penal system.

The research is based on a combination of scientific methods, including doctrinal legal analysis of legislation, a comparative approach with European experiences, statistical methods for processing data on imposed and executed sanctions, and analytical-synthetic methods for integrating results. This approach allows for the assessment of the effectiveness of criminal sanctions not only formally, but also in terms of their practical impact on society and offenders.

The findings indicate that, although reforms over the past decade have established legal and institutional conditions for improving criminal policy, the effectiveness of sanctions remains limited due to institutional capacities, the restricted application of alternative measures, and insufficient rehabilitative support. Nevertheless, the introduction of probation and alternative sanctions represents a positive step toward humanizing criminal policy and reducing recidivism.

The thesis offers a critical analysis of the Macedonian criminal justice system, emphasizing the importance of alignment with European standards and providing guidance for improving sentencing practices. The study contributes to the scientific understanding of the effectiveness of criminal sanctions and provides a basis for future policies and research in the field of criminal law and penal policy.

Keywords: criminal sanctions, effectiveness, probation, alternative sanctions, recidivism, criminal policy, Republic of North Macedonia

.

СОДРЖИНА

АПСТРАКТ 1

ABSTRACT 2

ВОВЕД.....6

ГЛАВА 1.....9

1. ФОРМУЛАЦИЈА НА ПРОБЛЕМОТ 9

2. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО 10

3. ЦЕЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО.....11

4. ОПРАВДАНОСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО (ОПШТЕСТВЕНА И НАУЧНА) 12

5. ХИПОТЕТСКА РАМКА.....13

6. МЕТОДОЛОШКИ ПОСТАПКИ 13

ГЛАВА 2.....14

2.ТЕОРЕТСКА ОСНОВА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО.....14

2.1. ПОИМ И КАРАКТЕР НА КАЗНЕНИТЕ САНКЦИИ.....14

2.2. КЛАСИФИКАЦИЈА НА КАЗНЕНИТЕ САНКЦИИ 18

ГЛАВА 3.....20

3. ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА КАЗНЕНИТЕ САНКЦИИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА (2015–2025) 20

3.1. ЦЕЛИ НА КАЗНУВАЊЕТО.....22

3.2. СОВРЕМЕНИ ТЕОРИИ ЗА ЕФИКАСНОСТ НА КАЗНУВАЊЕТО 26

3.3. ПРОБАЦИЈА И АЛТЕРНАТИВНИ САНКЦИИ - СОВРЕМЕНИ ТРЕНДОВИ ВО КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....29

3.4. ЕВРОПСКИ СТАНДАРДИ И ПРЕПОРАКИ НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА ВО ОДНОС НА КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА.....35

3.5. ЗАКОНСКО И СУДСКО ОДМЕРУВАЊЕ НА КАЗНАТА 39

ГЛАВА 4.....41

4. НОРМАТИВНА РАМКА И ИНСТИТУЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ НА КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА 41

4.1. ПРЕГЛЕД НА КРИВИЧНИОТ ЗАКОНИК И ЗАКОНОТ ЗА ИЗВРШУВАЊЕ НА САНКЦИИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....42

4.1.1. УСЛОВИ ВО КАЗНЕНО – ПОПРАВНИТЕ УСТАНОВИ 45

4.2. РЕФОРМИ ПО 2006 ГОДИНА ВО КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....52

4.3. УСОГЛАСЕНОСТ НА КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА СО ЕВРОПСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО 55

4.4. ПОЛИТИКА НА КАЗНУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА 59

4.5. ПРАКТИКАТА НА СУДОВИТЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА: КОИ САНКЦИИ НАЈЧЕСТО СЕ ИЗРЕКУВААТ 62

4.6. ТРЕНДОВИ ВО ИЗРЕКУВАЊЕ КАЗНИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА 63

4.7. ВЛИЈАНИЕ НА ЈАВНОСТА И МЕДИУМИТЕЕ ВРЗ ПОЛИТИКАТА НА КАЗНУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....65

ГЛАВА 5.....67

5. ПОЛИТИЧКИ И СОЦИЈАЛНИ ФАКТОРИ КОИ ВЛИЈААТ ВРЗ ИЗБОРОТ НА КАЗНЕНИ САНКЦИИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....67

5.1. ПОЛИТИЧКИ ФАКТОРИ 68

5.2. СОЦИЈАЛНИ ФАКТОРИ 69

5.3. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ И СИСТЕМСКИ ФАКТОРИ (ПОВРЗАНИ СО ПОЛИТИЧКИ И СОЦИЈАЛНИ) 71

5.4. РЕФОРМСКИ НАСОКИ ВО КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА 72

5.5. АНАЛИЗА НА ЕФЕКТИВНОСТ НА КАЗНЕНИТЕ САНКЦИИ 76

5.5.1. ПОИМОТ „ЕФЕКТИВНОСТ“ ВО КОНТЕКСТ НА КАЗНЕНИТЕ САНКЦИИ 76

5.5.2. МЕТОДИ ЗА МЕРЕЊЕ НА ЕФЕКТИВНОСТА НА КАЗНЕНИТЕ САНКЦИИ 79

5.5.3. АНАЛИЗА НА ДОСТАПНИ ПОДАТОЦИ ОД ДРЖАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА.....82

5.5.4. ЕФИКАСНОСТ НА РАЗЛИЧНИ ТИПОВИ КАЗНЕНИ САНКЦИИ.....85

ГЛАВА 6.....88

6. СПОРЕДБА НА КАЗНЕНИТЕ САНКЦИИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА СО ИСКУСТВАТА НА ХРВАТСКА, СЛОВЕНИЈА И СРБИЈА СО ФОКУС НА ПРОБАЦИЈАТА КАКО АЛТЕРНАТИВА НА ЗАТВОРСКИТЕ КАЗНИ.....88

6.1. СПОРЕДБА НА ПРОБАЦИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА, ХРВАТСКА, СЛОВЕНИЈА И СРБИЈА 91

ГЛАВА 7.....94

7. РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА КАКО СОВРЕМЕН ПРИСТАП ВО КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА.....94

7.1. РАЗЛИКИ ПОМЕЃУ РЕПРЕСИВНАТА И РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА.....94

7.2. ФОРМИ И МЕХАНИЗМИ НА РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА 95

7.3. РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА И ЖРТВАТА НА КРИВИЧНОТО ДЕЛО.....95

7.4. РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА ВО КОНТЕКСТ НА ПРОБАЦИЈАТА 95

7.5. ЕВРОПСКИ И МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ ЗА РЕСТОРАТИВНА ПРАВДА 96

7.6. МОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИЦИ ЗА ПРИМЕНА НА РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА 96

7.7. РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА КАКО ФАКТОР НА ЕФЕКТИВНОСТ НА КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА.....96

7.8. ОПШТА ОЦЕНКА НА УЛОГАТА НА РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА.....97

7.9. ПЕРСПЕКТИВИ ЗА ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈА НА РЕСТОРАТИВНАТА И ПРАВДА ВО МАКЕДОНСКИОТ КАЗНЕНОПРАВЕН СИСТЕМ.....97

ЗАКЛУЧОК.....98

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА 101

ВОВЕД

Казнените санкции претставуваат еден од најстарите и најзначајни инструменти преку кои државата ја изразува својата реакција кон извршените кривични дела и сторителите на тие дела. Тие се во сржта на секој правен систем, бидејќи преку нив се остварува заштитата на правниот поредок, општествената стабилност и безбедноста на граѓаните. Концептот на казнување низ историјата постојано се менувал, претрпувајќи трансформации кои се одраз на доминантните општествени вредности, степенот на правна култура и хуманистичкиот развој на општествата. Денес, современите системи на казнено право се стремат кон урамнотежување меѓу потребата за општествена заштита и обврската за почитување на човековото достоинство и човековите права, особено во сферата на извршувањето на казните.

Ефективноста на казнените санкции претставува суштинско прашање на современите правосудни системи. Таа е мерка за тоа колку санкциите навистина ги постигнуваат своите законски и општествени цели – спречување на криминалот, ресоцијализација на сторителите, заштита на жртвите и јакнење на довербата на граѓаните во правосудството. Не секоја казна што е формално изречена е и навистина ефективна, а во пракса често се забележува несразмерност помеѓу строгоста на санкциите и нивниот реален превентивен ефект. Ова ја отвора дилемата дали казнувањето во современите општества служи повеќе како средство за одмазда или како инструмент за поправка и интеграција на сторителот.

Во периодот од 2015 до 2025 година, Република Северна Македонија бележи значајни промени во казнената политика и законодавството. Преку измените во Кривичниот законик, Законот за извршување санкции и донесувањето на Законот за пробација, државата се стреми да воспостави современ концепт на казнување кој не се темели само на репресија, туку и на ресоцијализација и превенција. Сепак, овие нормативни и институционални реформи не секогаш се одразуваат во практиката со очекуваниот интензитет. Податоците укажуваат дека дел од лицата кои издржале казна повторно извршуваат кривични дела, што го доведува во прашање специјално-превентивниот ефект на санкциите.

Динамичните социјални и економски промени, зголемените нееднаквости и трансформацијата на криминалитетот дополнително го нагласуваат значењето на алтернативните санкции и пробацијата. Современите општества се оддалечуваат од класичните репресивни модели на казнена правда и се насочуваат кон концепти кои ја нагласуваат важноста на ресторативната правда и примената на мерки кои овозможуваат сторителот да остане во заедницата, но под надзор и со обврска за исполнување на определени задачи. Ефективноста на казнените санкции не може да се разгледува изолирано од институционалните капацитети, меѓусекторската соработка и социо-културните фактори. Недоволната координација меѓу судовите, затворите, пробациските служби и социјалните институции може да доведе до повторување на кривични дела и зголемување на маргинализацијата на сторителите. Од друга страна, јавната доверба во правосудството е клучен индикатор за ефективноста на санкциите, бидејќи само санкции кои се доживуваат како праведни и соодветни имаат стабилен превентивен и воспитен ефект. Високата доверба во правосудството и транспарентното спроведување на санкциите се неопходни за постигнување трајни и позитивни општествени резултати.

Научниот интерес за оваа тема произлегува од потребата да се преиспита традиционалното сфаќање на казната како исклучиво средство за одмазда и да се поттикне поширока научна и општествена дебата за суштинската цел на казнените санкции. Еден од клучните предизвици е да се утврди дали тековните реформи во македонскиот систем се само формални или зад нив навистина стои променета филозофија на казнување. Анализата се фокусира на законските решенија, нивната примена од страна на судовите, како и на ставовите на правосудните органи, јавноста и самите осудени лица.

Методолошки, истражувањето се потпира на комбинација од научни методи кои овозможуваат интердисциплинарен пристап. Догматско-правниот метод се користи за анализа на законодавната рамка и нејзината усогласеност со европските стандарди, компаративниот метод овозможува споредба со искуства од други држави, статистичкиот метод се примени за обработка на податоците за изречени и извршени казни, додека аналитичко-синтетичкиот метод го поврзува практичниот резултат со теоретските поставки.

Целта на истражувањето е да обезбеди научно заснована проценка за ефективноста на казнените санкции во Северна Македонија и да утврди нивно влијание врз стабилноста на казнената политика, намалувањето на криминалитетот и јакнењето на правната сигурност. Посебен фокус е ставен на пробацијата и алтернативните санкции, со цел да се утврди дали постои вистинска промена кон хуманизација на казнената политика и зголемена ориентација кон ресоцијализација и превенција.

Структурата на трудот го води читателот од општите теоретски поставки до конкретните истражувачки резултати. Првиот дел ги разработува теоретската и концептуалната рамка на казнените санкции, вториот дел се фокусира на националните законодавни решенија и реформите од 2015 до 2025 година, а третиот дел е посветен на пробацијата и алтернативните санкции. Последниот дел содржи резултати, анализа и заклучоци со препораки за унапредување на политиката на казнување.

Овој труд претставува обид за научно и критичко преиспитување на македонскиот систем на казнени санкции, со акцент на нивнатаефективност и усогласеност со европските стандарди. Наместо само да ги опише законските решенија, анализата настојува да продре во суштината на проблемот – во праксата на извршување на казните, реалните предизвици на институциите и резултатите што тие ги постигнуваат, со цел да се понудат научни насоки за унапредување на казнената политика.

ГЛАВА 1

1. ФОРМУЛАЦИЈА НА ПРОБЛЕМОТ

Една од клучните алатки што државата ги користи за справување со криминалните активности е изрекувањето казни, кои имаат за цел да го одржат правниот поредок, да ги заштитат основните општествени вредности и да ја гарантираат јавната безбедност. Казнените политики во современите системи на кривична правда сè повеќе се оценуваат врз основа на тоа колку добро ги исполнуваат општествено и правно прифатливите цели како што се рехабилитација, одвраќање, спречување на рецидивизам и реинтеграција на сторителите во општеството. Кривичниот законик и поврзаните закони, кои предвидуваат различни санкции како затворска казна, парични казни, алтернативни мерки и безбедносни мерки, се главните регулатори на системот на казнени санкции во Република Северна Македонија. Исто така, постојат загрижености за практичната ефикасност на овие санкции и покрај тековните законски промени и обидите за хармонизација со европските норми. Стапките на рецидивизам, пренатрупаноста на затворите, нееднаквите процедури за изрекување казни и недоволното користење на алтернативните санкции се примери за постојани проблеми што укажуваат на можни недостатоци во сегашниот систем на казнување. Дали сегашниот систем на казнени казни во Република Северна Македонија успешно ги постигнува своите цели е главното прашање што оваа студија се обидува да го истражи. Поточно, потребно е да се процени дали политиката на казнување доволно воспоставува рамнотежа помеѓу одмаздата, одвраќањето и рехабилитацијата, или дали премногу се потпира на затворските последици на сметка на поприлагодени и реставративни мерки. Загрижената во врска со кохерентноста и конзистентноста на постапките за изрекување казни се јавува и поради нееднаквоста помеѓу нормативните правни рамки и нивната вистинска примена. Невозможно е да се процени ефикасноста на кривичните казни без да се земат предвид поголемите институционални, социјални и економски аспекти. Превентивните и рехабилитациските ефекти од санкциите изречени од судот може значително да се намалат поради ограничените ресурси на затворскиот систем, несоодветната пост-пенална грижа и тешкотиите со процедурите за условна казна и надзор. За да се идентификуваат недостатоците во сегашната политика на казнување и да се процени нејзината ефикасност во остварувањето на основните цели на кривичното

право, овој истражувачки проблем се фокусира на испитување на структурата, примената и резултатите од казнените санкции во Република Северна Македонија. За да се предложат реформи засновани на докази што ја усогласуваат националната казнена политика со сегашното криминолошко разбирање и европските норми за кривично право, императив е да се разгледа ова прашање.

2. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Системот на казнени санкции во Република Северна Македонија и државната политика за казни во однос на криминалните активности се во фокусот на ова истражување. Истражувањето се фокусира на видовите и целите на казнените санкции, законската рамка што ги регулира и како и до кој степен судските власти ги применуваат. Посебно внимание се посветува на ефикасноста на казнените казни во остварувањето на основните цели на кривичната казна - поточно, општа и посебна превенција, одвраќање, рехабилитација на сторителите и намалување на рецидивизмот. За да се процени нивното практично влијание и пропорционалност, студијата ги разгледува и затворските и незатворските санкции, како што се затворска казна, парични казни, условни казни, алтернативни мерки и условна казна. Истражувањето, исто така, ја испитува конзистентноста на постапките за изрекување казни, односот помеѓу законските барања и нивната примена, како и влијанието на институционалните, социјалните и економските елементи врз ефикасноста на казнената политика. Со користење на овој метод, темата на истражувањето опфаќа и нормативна правна анализа и реалното функционирање на системот на кривична правда во Северна Македонија. Проценката дали моменталната казнена политика и системот на казнени санкции на Република Северна Македонија се усогласуваат со современите криминолошки теории и европските стандарди за кривично право, како и дали тие успешно помагаат во заштитата на општеството и реинтеграцијата на сторителите, е крајниот фокус на истражувањето.

3. ЦЕЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Главната цел на ова истражување е да се процени колку добро казнената политика и казните на Република Северна Македонија ги исполнуваат основните цели на кривичното право. Целта на истражувањето е да се утврди дали сегашниот систем на казни ефикасно ги исполнува своите заштитни, рехабилитациски, одвраќачки и превентивни цели.

Конкретните цели на истражувањето се:

- да се испита нормативната рамка на Република Северна Македонија за кривични санкции, со фокус на Кривичниот законик и другите закони што ги регулираат упатствата за казни и изрекување казни;
- да се процени пропорционалноста и фреквенцијата на примена на различните форми на казни што се користат во кривичната пракса, вклучувајќи ги и затворските и незатворските санкции;
- да се процени колку добро кривичните казни функционираат за спречување на криминалот и намалување на рецидивизмот, обрнувајќи посебно внимание на тоа колку добро се избалансирани репресивните и рехабилитациските методи;
- да се евалуираат судските дискрециони и процедурите за изрекување казни, разгледувајќи ги можните несовпаѓања помеѓу законските одредби и како тие всушност се применуваат;
- да се утврдат институционалните, социјалните и економските елементи - како што се работењето на затворите и службите за пробација - кои влијаат на примената и ефикасноста на казнените политики;
- да се пронајдат области на конвергенција и дивергенција помеѓу националните политики за изрекување казни и најдобрите европски практики и стандарди;
- да се дадат предлози за подобрување на ефикасноста, конзистентноста и еднаквоста на политиката за казнени санкции и казни на Република Северна Македонија.

4. ОПРАВДАНОСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО (ОПШТЕСТВЕНА И НАУЧНА)

Јавната безбедност, социјалната стабилност и јавната доверба во правниот систем се директно засегнати од ефикасноста на кривичните казни и политиките за казнување. Институциите за кривична правда во Република Северна Македонија продолжуваат да се борат со проблеми како што се рецидивизам, спречување на криминал, пренатрупаност на затворите и социјална реинтеграција на затворениците. Овие проблеми ја нагласуваат потребата од критичко оценување дали постојниот систем на казни доволно го штити општеството, а воедно ги почитува човековите права и поттикнува рехабилитација. Од социјална гледна точка, превентивната цел на кривичното право може да биде поткопана од неефикасни или непропорционално сурови казнени последици што доведуваат до повисоки стапки на повторна сторување на делото, стигматизација на сторителите и социјална маргинализација. Сепак, премногу благите или нееднаквите политики за изрекување казни можат да ја намалат одвраќачката моќ на казната и да ја еродираат јавната доверба во правниот систем. За да се обезбеди пропорционален одговор на криминалното однесување што е во согласност со општествените очекувања и вредности, клучно е да се анализира ефикасноста и праведноста на политиките за казнување. Бидејќи има за цел да пронајде недостатоци во сегашната политика за казнување и да предложи промени што би ја подобриле јавната безбедност, би го намалиле рецидивизмот и би го олесниле успешното реинтегрирање на криминалците во општеството, ова истражување е општествено оправдано. Резултатите можат да бидат релевантни за поширокаата јавност, како и за законодавците и судските власти, унапредувајќи ја стручната дискусија за реформата на кривичната правда во Северна Македонија. Нудејќи темелно испитување на казните и политиките за казнување на Република Северна Македонија, студијата ги унапредува областите на криминологијата и кривичното право од научна перспектива. Истражувањето што критички ја оценува ефикасноста на казните во рамките на одредени национални правнисистеми е сè уште потребно, особено во транзициските и европските интеграциски ситуации, и покрајфактот дека овие санкции се опширно испитувани во теоретски и компаративни контексти.

5. ХИПОТЕТСКА РАМКА

Оваа хипотетичка рамка се темели на идејата дека ефикасноста на казнените санкции во Република Северна Македонија зависи од нивната конзистентност, пропорционалност и усогласеност со современите криминолошки принципи, покрај нивната правна строгост. Рамката постулира дека иако македонскиот систем на кривична правда формално ги интегрира современите цели на казнувањето, вклучувајќи одвраќање, рехабилитација и социјална реинтеграција, самата примена на казнените санкции е сè уште првенствено казнена и има мал забележлив ефект врз намалувањето на рецидивизмот. Рамката постулира дека структурните проблеми, како што се недостатокот на програми за рехабилитација, несоодветната пост-казнена поддршка и несоодветните системи за следење на незатворските санкции, ја попречуваат ефикасноста на казнената политика во Северна Македонија. Казните ризикуваат да станат формални одговори, а не корисни инструменти за спречување на криминалот во отсуство на доволен институционален капацитет и меѓу агенциска соработка. Според оваа хипотетска рамка, ребалансирањето на казнената политика кон пропорционалност, рехабилитација и алтернативи на затворањето засновани на докази може да ја зголеми ефикасноста на казнените санкции во Република Северна Македонија. Теориите презентирани во овој дел служат како основа за емпириско испитување на постапките за изрекување казни и колку добро тие се во согласност со националните и меѓународните стандарди за кривична политика.

6. МЕТОДОЛОШКИ ПОСТАПКИ

Ова истражување е целосно засновано на теоретска и доктринарна правна методологија. Не се користат теренски, емпириски или физички методологии за истражување. За да се процени ефикасноста на казнените санкции и казнената политика во Република Северна Македонија, истражувањето се фокусира на методичко испитување на правните норми, научната доктрина и литературата ориентирана кон политиките. За да се проценат концептуалните основи, целите и кохерентноста на казните во рамките на македонскиот систем за кривична правда, студијата користи нормативен и аналитички дизајн. Анкети, интервјуа, статистичко моделирање и директно набљудување не се користатво оваа анализа, која е заснована на правна теорија. Истражувањето користи само нормативни и секундарни извори, како што се:

- Кривичниот законик на Република Северна Македонија и поврзаните закони што ги регулираат кривичните казни;

- Научни публикации во областите на криминологијата и кривичното право, како и рецензирани трудови во списанија;

- Официјални стратегии, извештаи и документи за политики објавени од национални и меѓународни организации;

- Меѓународните правни инструменти и стандардите на мекото право, особено оние создадени од Обединетите нации и Советот на Европа, се релевантни за кривичната политика.

Се користат теоретските техники наведени подолу:

- Доктринарна правна анализа, која ги толкува основните принципи на законите што ги одредуваат казнените казни;

- Систематско толкување за да се процени внатрешната кохерентност на политиката за изрекување казни во поширокаата рамка на кривичното право;

- Компаративна теоретска анализа за да се споредат националните правнилекови со глобалните и европските норми за кривична политика;

- Критичката анализа се користи за да се проценат ограничувањата и ефикасноста на моменталната политика за изрекување казни од нормативна и теоретска гледна точка.

Опсегот на истражувањето е ограничен на правната и теоретската проценка на кривичните казни како што се замислени и регулирани во Република Северна Македонија. Анализата се концентрира на нормативната конзистентност, законодавната намера и теоретската ефикасност, а не на емпириската ефикасност, стапките на рецидивизам или практичните резултати од спроведувањето.

ГЛАВА 2

2.ТЕОРЕТСКА ОСНОВА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

2.1. ПОИМ И КАРАКТЕР НА КАЗНЕНИТЕ САНКЦИИ

Казнените санкции претставуваат основен инструмент на државата за одржување на правниот поредок и заштита на општествените интереси. Тие се дел од кривичното

право и имаат цел да ги санкционираат сторителите на кривични дела, но и да создадат општествено превентивен ефект кој ќе го намали криминалното однесување во општеството. Казната, како специфичен вид на санкција, ја изразува реакцијата на државата кон сторителот и има повеќе слојна функција – од индивидуално-наставна до генерално-превентивна. Во теоретската литература, казнените санкции се дефинираат како мерки кои државата ги применува против лица кои сториле кривично дело, со цел да се оствари воспоставување на правдата, ресоцијализација на сторителот и заштита на пошироката заедница. Казнените санкции се карактеризираат со неколку суштински елементи[1]. Прво, тие се изречени исклучиво на основа на закон, што ја гарантира правната сигурност и спречува произволна примена. Второ, тие мора да бидат пропорционални на тежината на делото и на вината на сторителот, со цел да се обезбеди правична и етички оправдана реакција. Трето, санкциите имаат различни форми и функции – репресивна, превентивна и ресоцијализаторна – кои се меѓусебно поврзани, но зависат од контекстот на примената и општествените цели кои се настојуваат да се постигнат. Во современите системи на кривично право, казнените санкции се поделени на основни и дополнителни.

Основните казни, како што се затворот, паричната казна и општествено-корисната работа, се насочени директно кон сторителот и неговата ресоцијализација, како и кон воспоставување на општествено чувство за правда. Дополнителните санкции, како што се одземање на посебни права, забрана за вршење одредени професии или учество во одредени активности, имаат функција да ја обезбедат општествената заштита и да ги намалат можностите за повторување на кривичните дела[2]. Казнените санкции, споредсвојата природа, можат да се разгледуваат од два главни аспекти – формален и материјален. Формалниот аспект се однесува на законската регулатива и институционалната рамка која ја овозможува нивната примена, додека материјалниот аспект се однесува на нивната практична примена и ефекти врз сторителите и општеството. Оваа двојна природа ја прави анализа на казнените санкции комплексна, бидејќи формалната регулатива не гарантира автоматска ефективност; таа зависи од капацитетот на институциите, правилната примена и социо-културните фактори кои влијаат на однесувањето на сторителите.

[1]Андоновски, Ѓ. (2005). *Кривично право.*
[2]Бајрами, Ј. (2012). *Казнена политика и ресоцијализација.*

Историски, концептот на казнените санкции се развивал од исклучиво репресивни модели кон модели кои ги интегрираат принципите на хуманизација и ресоцијализација. Во класичниот правен модел, казната се сметала за апсолутно средство на одмазда, каде основната цел била да се задоволи правдата со спречување на сторителот да повтори кривично дело[3]. Со развојот на социологијата на правото и криминологијата, се поставува нов пристап кој ја нагласува потребата од балансиран однос меѓу одмаздата и превенцијата, со акцент на ресоцијализација на сторителот и заштита на жртвите.

Овој пристап е од суштинско значење за современите правниси стеми, особено во услови кога општествените и економските промени влијаат врз структурата и видот на криминалитетот.

Се истакнува дека казнените санкции се динамичен феномен кој се менува според социо-економските и културните услови. Модерните правни системи ја нагласуваат индивидуализацијата на казната, прилагодувањето на санкцијата на личните карактеристики на сторителот, сериозноста на делото и околностите на неговото сторување. Ова ја зголемува ефективноста на санкциите во смисла на ресоцијализација, но истовремено бара повеќе ресурси, адекватна подготовка на персоналот и интеграција на институционалните мерки.

Во теоретски контекст, казнените санкции се разгледуваат и како средство за општествено учење. Општеството испраќа јасна порака за границите на дозволеното однесување и последиците од нивното прекршување. Во исто време, казната има и воспитна функција за сторителот, обезбедувајќи можност за корекција на однесувањето и повторно интегрирање во општеството. Овој двоен карактер – како социјален и индивидуален инструмент – го прави секој систем на казнување сложен и предмет на постојана анализа, особено кога се земаат предвид современите трендови кон алтернативни санкции и ресторативна правда.

Современата литература истакнува дека ефективноста на казнените санкции зависи од балансот меѓу законската строгост, социјалната поддршка и индивидуалните мерки за ресоцијализација. Само преку интегриран пристап кој ги комбинира овие елементи може да се постигне намалување на рецидивизмот, зголемување на јавната доверба во правосудниот систем и создавање на стабилен и праведно функционирачки правен

[3]Duff, R. A. (2001). *Punishment, Communication, and Community*.

поредок. Во овој контекст, теоретската анализа на поимот и карактерот на казнените санкции претставува основа за подоцнежната емпириска анализа и проценка на нивната ефективност во Република Северна Македонија[4]. Нивните теоретски основи се засноваат на единственото овластување на државата да употреби сила како одговор на нелегални активности, истовремено почитувајќи ги вредностите на легалност, пропорционалност, индивидуализација и човеково достоинство. Казнените санкции се сложени правни процеси наменети за воспоставување рамнотежа помеѓу правата на сторителот и интересите на општеството, а не само алатки за казнување[5]. Казнените санкции имаат повеќеслојна природа што ги одразува нивните различни улоги во системот на кривична правда. Казните се претстава на општествено неодобрување и правна одговорност за криминално однесување од нормативна гледна точка. Од превентивна перспектива, тие се стремат да обесхрабрат криминална активност и од страна на поединечниот сторител (специфична превенција) и од страна на целата јавност (општа превенција). Современото кривично право става поголем акцент на ресоцијализирачката природа на кривичните казни, признавајќи дека долгорочното намалување на криминалот зависи од рехабилитацијата и реинтеграцијата на сторителите во општеството. Дополнително, казните имаатреставративен квалитет, особено во современитесудскисистеми кои гиподдржуваатпрактиките на реставративна правда и алтернативите на затворањето. Со користење на медијација жртва-сторител, компензација и иницијативи базирани на заедницата за справување со страдањето предизвикано од криминал, овие стратегии имаат за цел да ја подобрат социјалната кохезија и да ја намалат потребата од затворање. Така, променливата природа на казнените претставува отстапување од првенствено казнениот модел кон посочувствителен и избалансиран систем кој вклучува реставративни, превентивни, рехабилитативни и одмазднички компоненти[6].

Правната традиција, општествените норми и меѓународните стандарди за човекови права влијаат врз идејата и природата на казните. Нивната ефикасност зависи не само од тоа колку се строги, туку и од тоа колку легитимни, правични и доследни се применуваат во рамките на функционална институционална структура. На овој начин, кривичните

[4]Бајрами, J. (2012). *Казнена политика и ресоцијализација.*
[5]Hart, H. L. A. (2008). *Punishment and responsibility: Essays in the philosophy of law* (2nd ed.). Oxford University Press.
[6]Hart, H. L. A. (2008). *Punishment and responsibility: Essays in the philosophy of law* (2nd ed.). Oxford University Press.

казни служат како методи за унапредување на правдата, безбедноста и социјалната реинтеграција, како и правни алатки за социјална контрола[7].

2.2. КЛАСИФИКАЦИЈА НА КАЗНЕНИТЕ САНКЦИИ

Казнените санкции во современите правни системи не се унифицирани, туку се поделени според нивната природа, цел и функција. Од теоретска и практична перспектива, основната класификација ги вклучува: казните, мерките на безбедност, воспитните мерки и алтернативните санкции. Секоја од овие категории има специфичен карактер и улога во системот на казнување, а нивната примена зависи од видот на делото, личните карактеристики на сторителот и целите на казнената политика[8].

Условно - Дури и кога вината се смета за докажана, гонењето се отфрла условно (условно откажување од гонење) доколку се исполнети специфични услови за однапред одреден временски период. Ова често подразбира двегодишен пробен период во кој не смеат да се извршат нови прекршоци. Може да се користи дополнителна терминологија, вклучително и тестирање за дрога или програма за следење на малолетни сторители. Пробниот период и условите не се наведени во статистиката.

Казните се најраспространетата форма на казнени санкции и претставуваат директна реакција на сторителот за извршено кривично дело. Тие се изрекуваатврз основа на закон и имаат за цел да обезбедат одмазда, превенција и ресоцијализација. Во оваа категорија спаѓаат казните затвор, паричната казна, општествено-корисна работа и други форми кои директно влијаат на животот на сторителот. Казните се насочени кон индивидуалната одговорност на сторителот, но истовремено имаат и генерален превентивен ефект, бидејќи го предупредуваат општеството за последиците од кривичните дела.

Претходната **општествено корисна работа** беше заменета со **општествено корисна казна** во март 2002 година. Казната може да вклучува третман, советување за конфликти, до 420 часа неплатена општествено корисна работа итн. Општествено корисните казни се оние што можат да се најдат во подоцнежните статистички години ако делото е сторено пред март 2002 година.

[7]Hart, H. L. A. (2008). *Punishment and responsibility: Essays in the philosophy of law* (2nd ed.). Oxford University Press.
[8]Колевска, Б. (2015). *Казни и ресоцијализација – предизвици во практиката.*

Мерките на безбедност претставуваат специфичен вид на санкции насочени кон лица кои поради психичка или друга нарушеност го сториле делото, или кога постои висок ризик од повторување на делото. Тие се применуваат не само како казна, туку и како заштита на општеството[9]. Мерките на безбедност, како што се хоспитализација во психијатриски установи или други ограничувачки мерки, имаат цел да го намалат ризикот за општеството и да овозможат соодветна терапевтска и ресоцијализаторна интервенција.

Воспитните мерки се насочени пред сè кон младинците и лицата кои се уште се во развој, со цел да се спречи нивно идно криминално однесување. Овие мерки имаат воспитна и ресоцијализаторна функција, обезбедувајќи ги потребните услови за интеграција на лицата во општеството и за правилен развој на нивната личност. Воспитните мерки се примарно превентивни и се карактеризираат со тоа што ја комбинираат правната санкција со воспитно-педагогички активности, поддршка и надзор од страна на социјалните и образовните институции[10].

Алтернативните санкции се современ пристап кој се развива во согласност со европските стандарди и принципите на ресторативната правда. Овие санкции вклучуваат пробација, условни осуди, медијација, обврска за учество во општествено-корисни проекти и други мерки кои дозволуваат сторителот да остане во заедницата, но под надзор и со одредени ограничувања. Алтернативните санкции имаат за цел да ја минимизираат негативната социјална изолација на сторителот, да овозможат ресоцијализација и истовремено да го намалат ризикот од повторување на кривични дела. Тие се особено значајни во случаи на помали и средно-тешки дела, кога традиционалните казни би имале диспропорционално големо влијание врз сторителот и неговата семејна и социјална средина.

Во јануари 2002 година, задолжителната **ментална здравствена заштита и задолжителната здравствена заштита** беа воведени како нови посебни санкции за оние кои се сметаат за неодговорни за своите постапки. Поединци кои се сметаат за несвесни или психотични може да бидат осудени на задолжителна ментална здравствена заштита, како и оние кои се сметаат за тешко ментално ретардирани. Здравствениот систем е

[9]Колевска, Б. (2015). *Казни и ресоцијализација – предизвици во практиката.*
[10]Мицковиќ, Н. (2009). *Алтернативни санкции и нивната примена во македонската казнена политика.*

оставен да се грижи за казнетото лице. Нема временско ограничување, но ако повеќе не постои ризик од рецидив, лицето треба да биде ослободено.

Класификацијата на казнените санкции ја илустрира комплексноста на современото казнено право и укажува на потребата од баланс меѓу строгост, превенција и ресоцијализација. Примената на различни видови санкции овозможува индивидуализиран пристап кон секој сторител, кој е прилагоден на тежината на делото, ризикот од повторување и социјалните околности, со што се зголемува шансата за постигнување на суштинските цели на казнената политика[11].

ГЛАВА 3

3. ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА КАЗНЕНИТЕ САНКЦИИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА (2015–2025)

Голема етапа во историјата на кривичните санкции во Република Северна Македонија се случи помеѓу 2015 и 2025 година. Овој временски период беше карактеризиран со постепени промени насочени кон подобрување на ефикасноста на казнената политика и хармонизирање на националното кривично право со европските норми. Законодавните промени направени во текот на оваа деценија имаа за цел да се постигне рамнотежа помеѓу превентивните и рехабилитациските мерки и репресивните, особено со зголемување на бројот на алтернативни санкции. Намалувањето на акцентот на краткотрајното затворање, ублажувањето на пренатрупаноста на затворите и зајакнувањето на улогата на пробацијата, општествено корисна работа, условните казни и електронското следење беа главните мерки. Принципите на пропорционалност, индивидуализацијата на казните и почитувањето на човековите права беа сè повеќе вклучени во македонското кривично законодавство како резултат на предлозите од Советот на Европа и процесот на пристапување кон ЕУ. Понатаму, развојот и подобрувањето на услугите за пробација беа од суштинско значење за движење на системот за кривична правда во насока на реинтеграција и ресоцијализација на сторителите. Несоодветната координација помеѓу судовите, услугите за пробација и социјалните институции, нееднаквата судска пракса и институционалната компетентност

[11]Мицковиќ, Н. (2009). *Алтернативни санкции и нивната примена во македонската казнена политика.*

беа меѓу проблемите што останаа и покрај овие случувања. Земајќи ги предвид сите работи, годините 2015–2025 година претставуваат период на транзиција во кој кривичните казни се променија од првенствено затворски модел во поразновиден и современ казнен систем кој е во согласност со актуелните трендови во европската казнена политика.Во последната деценија, казнената политика во Република Северна Македонија доживеа значителни промени како резултат на европските интеграциски процеси, реформите во правосудниот систем и потребата за модернизирање на казненото законодавство[12].

1. Промени во казненото законодавство

Од 2015 година наваму, неколку пати беше изменет и дополнет Кривичниот законик со цел негово усогласување со европските правни стандарди. Овие измени се однесуваат на:

- ревидирање на минималните и максималните казни за одредени дела,
- заострување на санкциите за кривични дела поврзани со корупција, насилство врз жените и децата,
- воведување нови дела поврзани со високотехнолошки криминал и перење пари.

Овие промени ја одразуваат тенденцијата кон создавање пофер и поефикасен казнен систем кој ги штити граѓанските права, но истовремено обезбедува правична санкција за сторителите[13].

2. Поголемапримена на алтернативни санкции

Во текот на овој период, македонското законодавство постепено ја прошири можноста за примена на алтернативни мерки наместо класичната казна затвор. Меѓу најчесто применуваните се[14]:

- условна осуда,
- куќен затвор со електронски надзор,
- општествено корисна работа,
- медијација и други ресторативни форми на правда.

[12]Јовановски, Н. (2020). *Кривично-правна политика и казнени санкции во 21 век.*
[13]Ashworth, A. (2010). *Sentencing and Criminal Justice.*
[14]Ashworth, A. (2010). *Sentencing and Criminal Justice.*

Овој пристап има за цел да го намали притисокот врз затворскиот систем и да овозможи ресоцијализација на сторителите преку нивно активно вклучување во заедницата[15].

3. Реформи во пенитенцијарниот систем

Во последните години, особено по 2017 година, се спроведуваат активности насочени кон подобрување на условите во казнено-поправните установи. Извршени се реконструкции на повеќе затвори (Идризово, Штип, Тетово), воведени се програми за образование, психолошка поддршка и професионална обука на осудените лица. Целта на овие реформи е создавање систем кој не е само репресивен, туку и превентивен и ресоцијализирачки.

4. Усогласување со европските стандарди

Процесот на приближување кон Европската Унија доведе до значително усогласување на казненото право со европското законодавство. Особен акцент се става на:

- заштита на човековите права при извршување на казните,
- пропорционалност меѓу делото и санкцијата,
- превенција на тортура и нечовечко постапување во затворите.

5. Современи трендови и предизвици (2020–2025)

Во поновиот период, под влијание на глобалните општествени и технолошки промени, се појавија нови предизвици во казнената политика. Пандемијата со COVID-19 доведе до зголемена примена на електронски алатки во судските постапки, а реторативната правда се наметна како современ пристап кон малолетничката деликвенција. Во јавноста се интензивира и дебатата за потребата од хуманизација на казнената политика и од редефинирање на целите на казнувањето[16].

3.1. ЦЕЛИ НА КАЗНУВАЊЕТО

Кривичните санкции предизвикуваат непотребни трошоци и тешкотии освен ако не служат на легитимни цели. Казната може да биде ограничена од морални принципи или прагматични размислувања, дури и во случаи кога целите се легитимни. Ограничувањата на казните се негативни, ограничувачки концепти; целите на казните се позитивни,

[15]Мицковиќ, Н. (2009). *Алтернативни санкции и нивната примена во македонската казнена политика.*
[16]Јовановски, Н. (2020). *Кривично-правна политика и казнени санкции во 21 век.*

оправдувачки причини. Овие позитивни и негативни принципи мора прецизно да се дефинираат, а судиите мора да бидат водени при нивната употреба. Во неопределен систем на изрекување казни, обвинителите, судиите за судење и апелационите судии, службениците за условна слобода и другите службеници за корекција обично добиваат малку или никакви упатства од законодавното тело во врска со тоа како овие принципи треба да се дефинираат и применуваат во одредени случаи. Наместо тоа, законодавното тело обично дава само многу општ, сеопфатен список на цели и ограничувања на изрекувањето казни. Овие дефиниции и препораки се дадени од неколку државни комисии за упатства. Овие дефиниции и препораки се дадени од неколку државни комисии за упатства. Федералните судски и апелациони судии, исто така, се воздржаа од тоа, како и Комисијата за изрекување казни на Соединетите Американски Држави. Поради ова, федералното изрекување казни повеќе не е толку логично или морално како што беше пред усвојувањето на Федералните упатства за изрекување казни. Судиите повикани да ги толкуваат упатствата беа слободни да се повикаат на какви било цели и ограничувања што ги сакаат, бидејќи општата рамка и одредени клаузули од сегашните упатства немаат јасна основна или фундаментална основа. Казните можат да имаат различни функции, од кои многу се судираат. Конфликтите помеѓу целите за контрола на криминалот или реставративната правда специфични за секој случај и критериумите за пропорционалност се меѓу најпредизвикувачките. И практичните (утилитарни) и ретрибутивните (само отсутни) цели за изрекување казни се остваруваат со пропорционалност. Според ретрибутивната теорија, казните треба да бидат соодветни на степенот на вина на секој сторител, а подеднакво виновните сторители треба да се соочат со подеднакво сурови казни. Практичните предности на униформноста и пропорционалноста на изрекувањето казни вклучуваат почитување на јавноста кон кривичните закони и системот за кривична правда и зајакнување на јавните перцепции за релативната сериозност на кривичните дела. Сепак, постигнувањето на целта за ефикасно спречување на криминалот во иднина повремено бара неправеден или непропорционален третман. На пример, ако двајца сторители на кривични дела кои за прв пат го извршат истото кривично дело, но едниот покажува искрено жалење, блиски семејни врски и други знаци на подложност на надзор и низок ризик од повторување на делото, ставањето на тој сторител на условна казна и затворањето на неговиот многу поризичен колега ќе зачува ограничени поправни ресурси,

а истовремено ќе ја унапреди јавната безбедност. Сепак, ова ги поткопува корисните принципи на униформност и пропорционалност и резултира со различни казни за слично виновни сторители. Дизајнирањето на хибриден систем за казни што овозможува соодветен опсег на сите легитимни причини за казни е најдобриот начин за решавање на вакви прашања, наместо усвојување на тесна теорија за казнување (на пр., онаа што целосно се базира на ретрибутивни цели или цели за управување со ризик). Варијација на принципот на ограничување на ретрибутивизмот е хибридниот пристап што го користат повеќето државниси стеми за насочување. Овој метод воспоставува горни и долни граници на строгоста на казните врз основа на конзистентност и пропорционалност во однос на природата на делото и делото на сторителот. Други принципи нудат неопходно прецизирање на казната изречена во даден случај во рамките на опсегот што го обезбедуваат овие ограничувања. Казнувањето претставува еден од најзначајните елементи во системот на кривичното право. Неговата суштина не се огледува единствено во одмаздата за стореното дело, туку во исполнување на поширoки општествени, превентивни и воспитни цели. Во современото право, се издвојуваат три основни цели на казнувањето: **превенцијата**, **ресоцијализацијата** и **репресијата**[17].

1. Превенција

Превенцијата се однесува на спречување на идни кривични дела, било од страна на сторителот, било од страна на другите членови на општеството. Таа се дели на:

- **Специјална превенција**, која има за цел да го одврати конкретниот сторител од повторно извршување на кривично дело, преку воспоставување на чувство за одговорност и почитување на правните норми.
- **Општа превенција**, која преку изрекувањето на санкции испраќа порака до целото општество дека противправното однесување не се толерира и дека државата реагира соодветно на прекршувањето на законите.

Превенцијата, како цел, ја истакнува воспитната и предупредувачката функција на казната, насочена кон зајакнување на правната свест на граѓаните.

2. Ресоцијализација

Ресоцијализацијата претставува процес на повторно вклучување на сторителот во општествениот живот, преку промена на неговите ставови, вредности и однесување. Целта

[17]Радевски, З. (2013). *Казнено-поправни установи и рецидивизам.*

е сторителот да се одврати од криминално дејствување и да се врати во заедницата како одговорен и законопослушен граѓанин. Во современите казнено-поправни системи, се применуваат различни програми за психолошка поддршка, образование и стручна обука, кои овозможуваат успешна ресоцијализација. На овој начин, казната не се доживува само како форма на казнување, туку и како средство за превоспитување и општествена корист[18].

3. Репресија

Репресивната цел на казната се однесува на нејзината функција да предизвика ограничување или одземање на одредени права на сторителот, како реакција на стореното кривично дело. Таа претставува непосреден одговор на повредата на правниот поредок и служи за воспоставување на правдата и редот во општеството. Иако репресијата претставува најочигледната форма на казна, современите правни системи настојуваат нејзиното влијание да биде урамнотежено со превентивните и ресоцијализирачките цели, со цел казната да не биде само средство за одмазда, туку и за поправка и превенција.

Видот и сериозноста на кривичната казна треба да се изберат во согласност со сложената цел на казната. Со други зборови, прашањето не е ограничено само на видот на кривична казна што ќе се примени на сторителот; правдата и еднаквоста мора да се почитуваат, а тоа се постигнува не само со избор на формата на казна, туку и со одлучување за нејзината сериозност. Правда, рехабилитација, општа и/или посебна превенција и ресоцијализација се целите на казната. За жал, во минатото, една од целите на казната беше сторителот да стане неспособен за понатамошни кривични дела (или со физичко казнување или, во најекстремен случај, со извршување или смртна казна). При утврдувањето на целите на казната во РСМ, треба да се започне со КЗМ, кој наведува дека покрај постигнувањето правда, целите на казната се: 1) спречување на сторителот да изврши кривични дела и негово повторно воспитување; и 2) едукација на другите да се воздржат од извршување кривични дела[19]. Системот на спроведување на санкции е фундаментално фокусиран на постигнување на три цели: прво, остварување на правдата, што е израз на одмазда, односно барање за фер и пропорционална казна, пропорционална

[18]Колевска, Б. (2015). *Казни и ресоцијализација – предизвици во практиката.*

[19]Тупанчески, Н., Лажетиќ, Г., Калајџиев, Г., ГруевскаДракулевски, А., ДеаноскаТрендафилова, А., Мисоски, Б., &Илиќ Димоски, Д. (2025). *Движење на криминалот и казнената политика на судовите во Република Северна Македонија во периодот 2017–2023 година: Студија*. Скопје.

на сторенотокривично дело; второ, посебна превенција, односно осуденото лице се спречува повторно да изврши кривични дела преку ресоцијализација; и трето, општа превенција, односно едукација на другите да не вршат кривични дела. Примената на казните мора да се гледа холистички, земајќи ги предвид општествените околности и односи во кои се спроведуваат, како и заштитата што ја нудат. ЗИС започнува со идејата за посебна превенција и ресоцијализација при дефинирањето на основната цел на извршувањето на затворската казна, овозможувајќи им на осудените лица да се реинтегрираат во општеството со најдобри шанси за самостоен живот во согласност со законот. За да се постигне целта на извршување на затворската казна, осудените лица се мотивирани и охрабрени да прифатат и активно да учествуваат во третманот, кој е фокусиран на превоспитување и развој на позитивни карактерни црти и способности, што го забрзува нивното успешно враќање во општеството[20]. Целта на алтернативните мерки, според КЗМ, е да се спречи кривично одговорен сторител да биде казнет за помали прекршоци кога тоа не е потребно за заштита на кривичното право и кога се предвидува дека целта на казнувањето може да се постигне со предупредување со закана од казна (условна казна), само предупредување (судска опомена) или со мерки на помош и надзор врз однесувањето на сторителот на слобода. Дополнително, КЗМ наведува дека целта на безбедносните мерки е да се отстранат сите ситуации или околности што можат да го охрабрат сторителот да изврши кривични дела во иднина.

3.2. СОВРЕМЕНИ ТЕОРИИ ЗА ЕФИКАСНОСТ НА КАЗНУВАЊЕТО

Ефикасноста на казнувањето претставува централно прашање во современата кривично правна теорија и пракса. Целта на секоја казнена политика е не само да санкционира сторители, туку и да придонесе кон намалување на криминалитетот и создавање правна сигурност во општеството. Во таа насока, се издвојуваат неколку современи теории кои го објаснуваат начинот на кој казната ја постигнува својата цел.

Меѓу нив, најзначајни се **детерентната**, **ресоцијализирачката** и **ресторативната теорија**.

[20]Тупанчески, Н., Лажетиќ, Г., Калајџиев, Г., Груевска Дракулевски, А., ДеаноскаТрендафилова, А., Мисоски, Б., & Илиќ Димоски, Д. (2025). *Движење на криминалот и казнената политика на судовите во Република Северна Македонија во периодот 2017–2023 година: Студија*. Скопје.

1. Детерентна теорија (Теорија на одвраќање)

Детерентната теорија ја заснова својата ефикасност на претпоставката дека луѓето ќе се воздржат од вршење на кривични дела доколку свесно се плашат од можните последици, односно од казната што следува. Таа ги разликува два вида на одвраќање[21]:

- **Општа детерентност**, насочена кон пошироката јавност, со цел преку примерот на казнетите сторители да се спречи другите да извршат слични дела;
- **Посебна детерентност**, насочена кон конкретниот сторител, со цел да се спречи негово повторно вршење на кривично дело.

Ефикасноста на оваа теорија зависи од неколку фактори: сигурноста дека делото ќе биде откриено, брзината на судската постапка и соодветноста на изречената казна. Доколку казната е правична, навремена и спроведена, таа има силно предупредувачко дејство.

2. Ресоцијализирачка теорија (Теорија на поправка и превоспитување)

Ресоцијализирачката теорија ја гледа казната не само како средство за казнување, туку и како можност за промена на сторителот. Таа ја нагласува потребата од негово **психолошко, етичко и социјално преобразување**, со цел повторно вклучување во општеството како законопослушен граѓанин[22].

Во рамки на оваа теорија, казнено-поправните установи треба да обезбедат услови за:

- образование и стручна обука,
- психолошка и социјална поддршка,
- развивање на чувство на одговорност и почитување на законите.

Ефикасноста на ресоцијализирачка татеорија се мери преку степенот на повторување на делата (рецидивизам) – колку е помал бројот на рецидивисти, толку е поголем успехот на ресоцијализацијата.

3. Реститутивна теорија (Теорија на обновувачка правда)

Реститутивната теорија претставува понов пристап кој се заснова на идејата дека казната треба да придонесе за **враќање на нарушената рамнотежа меѓу сторителот, жртвата и заедницата**. Наместо акцент на казнувањето, оваа теорија се фокусира на **помирување, извинување и компензација**.

[21]Nagin, D. S. (2013). *Deterrence in the Twenty-First Century.*
[22]Бајрами, Ј. (2012). *Казнена политика и ресоцијализација.*

Основната цел е сторителот да ја сфати штетата што ја предизвикал, да ја преземе одговорноста и, преку активен ангажман (на пример, јавна извинителна изјава, надомест на штета или општествено корисна работа), да придонесе за поправка на последиците.

Ресторативната правда најчесто се применува кај малолетни сторители и полесни кривични дела, но нејзината примена се шири и во случаи каде постои можност за постигнување взаемно разбирање и општествена корист[23].

4. Теорија на онеспособување

Како и теоријата за одвраќање, теоријата за онеспособување се заснова на редуктивистичка школа на размислување, што значи дека политичарите ја користат неспособноста како еден вид казна за да спречат можни последици во иднина. Теоријата за онеспособување, сепак, се темели на идејата дека секој што ќе изврши кривично дело има потенцијал да изврши друго[24]. Според теоријата за онеспособување, поединците што извршиле кривични дела треба да се спречат да извршат нови со тоа што ќе бидат отстранети од општеството и/или ќе користат други стратегии што ја ограничуваат нивната физичка способност да го сторат тоа. Пред да бидат осудени, оние кои се прогласени за виновни за кривично дело треба да бидат поделени во две категории, според поддржувачите на селективното онеспособување, пристап кон онеспособување во рамките на теоријата за онеспособување

- „Неопасни сторители“ се оние кои веројатно нема да извршат поопасни кривични дела откако ќе бидат ослободени од затвор; „опасни сторители“ се оние кои претставуваат значителен ризик од извршување поопасни кривични дела. Поддржувачите на?селективното онеспособување може да имаат за цел да спречат претерано строги казни што водат до подолги казни и пренатрупаност во затвор, но во моментов не постои познат начин судовите точно да ги одделат опасните луѓе од незаканувачките луѓе. Бидејќи казните засновани на селективна неонеспособност ги казнуваат луѓето за кривични дела

[23]Clear, T. R., & Frost, N. A. (2014). *The Punishment Imperative.*
[24] Davidson, S. (2022, September 14). *Preventing crime through incapacitation. ACE – The Alliance for Citizen Engagement*.

што сèуште не ги извршиле, постои можност оние кои се сметаат за опасни и затворени да не продолжат да извршат нови кривични дела[25].

Според Теоријата за онеспособување, постојат неколку видови на онеспособување:

- Затворање: Во САД, затворањето е главното средство за онеспособување. Идејата дека криминалецот не може да изврши нови злосторства во своето општество додека ја издржува затворската казна е начинот на кој функционира онеспособувањето преку затворање;

- Смртната казна е најтешкиот и неповратен вид онеспособување. Смртната казна во голема мера ја постигнува целта на онеспособувањето бидејќи откако лицето ќе биде погубено, тоа не е способно да изврши дополнителни злосторства;

- Помали казни: Наместо целосно да се спречи некој да изврши кривично дело, помалку строгите казни може да вклучуваат ограничување на неговата способност да го стори тоа. Рестриктивните видови онеспособување вклучуваат, на пример, ставање на некого во домашен притвор или одземање на возачката дозвола како одговор на многу казни за пребрзо возење.

3.3. ПРОБАЦИЈА И АЛТЕРНАТИВНИ САНКЦИИ - СОВРЕМЕНИ ТРЕНДОВИ ВО КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Донесен во 1996 година, македонскиот Кривичен законик опфаќаше безбедносни и образовни мерки покрај голем број кривични казни, вклучувајќи затворска казна, парични казни, условни казни и судски опомени. По реформирањето на Кривичниот законик во 2004 година, системот на санкции доби нагласен плуралистички карактер, со јасна тенденција да се потисне доминантната позиција на затворската казна како примарна санкција и нејзината потенцијална замена со алтернативни мерки како што се општествено корисна работа, куќен притвор, судска опомена, условна казна со заштитен надзор и условно прекинување на кривичната постапка. Алтернативните мерки беа воведени во системот на кривична правда со цел да се промовира индивидуализацијата на кривичните санкции и да се ограничи одмаздничкиот ефект на казните. Нивното појавување е резултат на криминално-политичката свест дека, во борбата против

[25]Davidson, S. (2022, September 14). *Preventing crime through incapacitation*. *ACE – The Alliance for Citizen Engagement*.

криминалот, треба да се прифаќаат и други кривични санкции покрај казната или наместо казна. Овие санкции ќе бидат лишени од одмаздничките елементи во најголема мера и од негативните последици што ги оставаат врз осудените лица, особено кога станува збор за екстремно кратки казни лишување од слобода. Ова се кривични казни создадени на посебна платформа за да го заменат казнувањето. Разумно е да се претпостави дека третманот на сторителот надвор од затворот ќе биде соодветен и за да го поправи и за да го заштити општеството од криминални активности, со оглед на околностите на кривичното дело и личните особини на сторителот. Четвртата глава од Кривичниот законик ги наведува алтернативните мерки. Особено, член 48 од Кривичниот законик наведува дека целта на овие мерки не е да се осуди поголем сторител за помалку сериозно кривично дело кога тоа не е апсолутно неопходно поради кривична и правна заштита. Може да се очекува дека опомена со закана од казна (условна казна), само опомена (судскаопомена) или чекори за помош и следење на однесувањето на ослободениот сторител ќе ја постигнат целта на казнувањето. Современата казнена политика во Република Северна Македонија е насочена кон хуманизација на казнениот систем и постигнување на поголема ефикасност во спречувањето на криминалитетот. Во таа насока, сè поголемо внимание се посветува на **пробацијата** и **алтернативните санкции**, кои претставуваат важен дел од процесот на модернизација на казненото право и усогласување со европските стандарди[26].

1. Поим и суштина на пробацијата

Пробацијата претставува систем на **надзор и поддршка на осудените лица во заедницата**, без нивно задржување во казнено-поправни установи. Таа комбинира **контролни и воспитни мерки**, насочени кон ресоцијализација на сторителот и спречување на повторно извршување на кривични дела.

Во суштина, пробацијата подразбира:

- надзор од страна на пробационен службеник,
- задолжителни јавувања, консултации и советувања,
- вклучување во програми за образование, вработување или лекување,
- одредени ограничувања на движењето или контактите.

[26]Johnstone, G. (2011). *Restorative Justice: Ideas, Values, Debates.* Routledge

Законот за пробација во Северна Македонија е во согласност со **Европските стандарди за пробација (European Probation Rules)**, при што акцентот се става на индивидуален пристап кон секој сторител и активно учество на општествените служби во процесот на надзор и поддршка[27].

2. Алтернативни санкции – видови и примена

Алтернативните санкции претставуваат **замена за класичната казна затвор**, со цел да се обезбеди поправка на сторителот без целосно одвојување од општеството. Меѓу најчесто применуваните алтернативни мерки во македонската практика се:

- **Условна осуда** – сторителот не оди во затвор ако во определен рок не изврши ново кривично дело.
- **Куќен притвор** – ограничување на движењето во домашни услови, често со електронски надзор.
- **Општествено корисна работа** – извршување на бесплатна работа од јавен интерес во корист на заедницата.
- **Судска опомена или условно отфрлање на обвинението** – кај помали прекршоци, кога судот смета дека самото водење постапка е доволно предупредување.
- **Медијација и ресторативни програми**, кои се насочени кон помирување помеѓу сторителот и жртвата[28].

Овие мерки овозможуваат постигнување на целите на казнувањето без неопходно прибегнување кон лишување од слобода, при што државата добива и економска, и социјална корист.

3. Современи трендови и реформи во казнената политика (2018–2025)

Во последните години, Република Северна Македонија бележи значаен напредок во развојот и примената на пробацијата и алтернативните санкции. Некои од современите трендови вклучуваат:

[27]Мицковиќ, Н. (2009). *Алтернативни санкции и нивната примена во македонската казнена политика.*Скопје: Правен факултет.
[28]Мицковиќ, Н. (2009). *Алтернативни санкции и нивната примена во македонската казнена политика.*Скопје: Правен факултет.

- **Воведување на електронски надзор** како инструмент за контрола на лицата под пробација;
- **Засилена координација меѓусудовите, обвинителствата и пробационите служби**;
- **Обука на пробационите службеници** и професионализација на нивната работа;
- **Поголема примена на условни казни и медијација**, особено во случаи со млади сторители;
- **Поддршка од меѓународни партнери (ЕУ и Совет на Европа)** за развој на нови програми за ресоцијализација.

Овие промени се дел од поширокаата стратегија за **намалување на пренатрупаноста во затворите** и за воспоставување поефикасен и похуман казнен систем.

4. Предизвици и иднинасоки

Иако пробацијата и алтернативните санкции покажуваат позитивни резултати, нивната примена сèуште се соочува со одредени предизвици, како што се:

- недоволна информираност на јавноста и правосудните органи за можностите на пробацијата,
- ограничени ресурси и човечки капацитети во пробационите служби,
- потреба од поголема вклученост на локалните заедници и невладиниот сектор.

Во иднина, потребно е дополнително **јакнење на институционалната инфраструктура**, како и развој на **програми за следење на ефектите од алтернативните санкции**, со цел да се подобри нивната ефикасност и општествено прифаќање. Пробацијата и алтернативните санкции претставуваат современ пристап кон казнената правда, кој ја комбинира **општествената заштита** со **ресоцијализацијата на сторителот**[29]. Во казнената политика на Република Северна Македонија, овие мерки стануваат сè поважен инструмент за постигнување на баланс помеѓу безбедноста, правичноста и хуманоста. Преку нив, државата не само што ја намалува оптовареноста на затворскиот систем, туку и создава услови за поуспешна интеграција на сторителите во заедницата.

[29]Kalmthout, A. M., &Durnescu, I. (2008). *Probation in Europe*. Wolf Legal Publishers.

Утврдувањето на целите на системот на кривична правда е главен акцент на кривичното право. Кривичната стратегија на секоја држава ги одразува преовладувачките идеологии, економските околности, политичкото однесување, општествените структури и мноштво други општествени одлуки и влијанија. Современиот концепт на кривична политика за спречување на криминалот треба да ги вклучи сите методи и алатки, вклучувајќи ги општествените и владините иницијативи. Ова ја вклучува и структурата на кривичните казни[30].

Исто така, сакаме да го привлечеме вниманието на фактот дека теоријата и примената на санкциите често се поврзани со јавното мислење и неговото влијание и функција во управувањето, спречувањето и борбата против криминалот. Затоа, во земја како нашата, поширокатa заедница мора да биде вклучена во справувањето со девијантните општествени однесувања, покрај политичката структура. Промовирањето на јавно мислење кое се спротивставува на криминалот е од суштинско значење[31]. Имплементацијата на алтернативни мерки во кривично-правниот систем на Република Македонија нуди можност за намалување на континуираниот пораст на бројот на затвореници, унапредување на идејата за хуманизирање на казните и либерализација на казнената политика за оние кои извршуваат помалку сериозни кривични дела, бидејќи овие казни ги лишуваат од нивната слобода, а не од нивното слободно време. Дополнително, заедницата може активно да учествува во санкционирањето и корекцијата на осуденото лице. Дури и додека основната цел на алтернативните казни и мерки е да се намали времетраењето на затворската казна, искуството покажува дека тие често се користат во ситуации кадешто воопшто нема оправдување за изрекување затворска казна. Како резултат на тоа, нема никаква корист во однос на помалку затворски казни; наместо тоа, алтернативните решенија се заменуваат едно со друго. Спротивно на тоа, се изрекува поголема затворска казна од онаа што првично би била изречена и доколку замената на една алтернатива со друга не се покажела како успешна. Оваа тешка ситуација може да се објасни со неподготвеноста на судството да ги прифати новите случувања во казнената

[30]Jovanov, I.Adequate application of alternative measures in the penal policy of Macedonian courts towards reducing prison overcrowding.
[31]Jovanov, I. (година). Adequate application of alternative measures in the penal policy of Macedonian courts towards reducing prison overcrowding.

политика и скептицизмот, претпазливоста и недостатокот на разбирање што го придружуваат секој нов казнен лек[32].

Како резултат на тоа, начинот на кој е планиран и управуванретко се користи во пракса. Во Македонија, 45.124 возрасни лица се прогласени за виновнипомеѓу 2017 и 2023 година, според податоците од Државниот завод за статистика (база на податоци MaxStat). Според член 33 од Кривичниот законик, истите лица биле предмет на вкупно 22.738 казни и 22.299 алтернативни мерки. Според член 42 од Кривичниот законик, само осум лица биле осудени за виновни и прогласени за невини. 79 лица добиле мерка на безбедност без да бидат осудени во 2021, 2022 и 2023 година. Статистиката покажува дека 22.299 алтернативни мерки биле изречени од страна на македонските судови во наведениот временски период. Условната казна била најчесто изречената алтернативна мерка, според нашата анализа. Вака судот ја одредува казната за криминалец, но исто така одлучува дека казната нема да се изврши ако сторителот не стори друго кривично дело во текот на времето определено од судот, кое не може да биде пократко од една година или повеќе од пет години (пробен период)[33]. Затоа, условните затворски казни сочинувале до 20.708 од сите применети алтернативни мерки. Покрај одредувањето затворска казна, овие казни исто така наведуваат дека таа нема да се изврши доколку виновното лице не стори друго кривично дело во текот на рокот определен од судот, кој не може да биде пократок од една година ниту подолг од пет години. Алтернативната мерка, условна парична казна, им е изречена на 1.012 осудени возрасни лица во текот на наведениот временски период. Со неа се одредува парична казна и истовремено се утврдува дека таа нема да се изврши ако осуденото лице не сторило ново кривично дело во времето определено од судот, кое не може да биде пократко од една ниту подолго од пет години. Вкупно 124 условни казни со заштитен мониторинг се изречени од страна на македонските судови во текот на наведениот период. Во тој период, 313 возрасни лица кои биле прогласени за виновни биле предмет на алтернативната мерка судска опомена, додека 142 возрасни лица кои биле прогласени за виновни биле предмет на алтернативната мерка општествено корисна

[32]Jovanov, I. (година). Adequate application of alternative measures in the penal policy of Macedonian courts towards reducing prison overcrowding.
[33]Jovanov, I. (година). Adequate application of alternative measures in the penal policy of Macedonian courts towards reducing prison overcrowding.

работа. Алтернативните лекови како што се куќен притвор и условно прекинување на кривичната постапка никогаш не биле применети врз ниту еден осуден возрасен[34].

3.4. ЕВРОПСКИ СТАНДАРДИ И ПРЕПОРАКИ НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА ВО ОДНОС НА КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА

Советот на Европа, како најстара и најширока меѓувладина организација во Европа, игра клучна улога во развојот на современите принципи на казнената политика. Преку своите **препораки, конвенции и стандарди**, Советот ги насочува државите членки кон воспоставување на хуман, правичен и ефикасен систем на казнување кој е во согласност со **Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП)** и судската практика на **Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП)[35]**. Европската конвенција за човекови права и судската пракса на Европскиот суд за човекови права, кои ги почитуваат вредностите на човековото достоинство, пропорционалноста, законитоста и почитувањето на основните човекови права, служат како главна основа за овие критериуми. Советот на Европа постојано нагласува дека земјите треба да дадат приоритет на алтернативните санкции и мерки, вклучувајќи ги условната казна, општествено корисна работа, условните казни и електронското следење, и дека лишувањето од слобода треба да се користи само како последно средство. Важните алатки, како што се Европските затворски правила и Препораките за условна казна и санкции во заедницата, ја поддржуваат социјалната реинтеграција и рехабилитација како фундаментални цели на казнувањето, а не само одмазда. Овие критериуми, исто така, го нагласуваат значењето на ефективната меѓуинституционална соработка, професионалната обука за судскиот и пробацискиот персонал и персоналот кој работи во одделот за пробација и персонализираното изрекување казни. Советот на Европа има за цел да го намали рецидивизмот, да избегне пренатрупаност на затворите и да ја зголеми довербата на јавноста во системот на кривична правда преку промовирање на казнена политика базирана на докази, отвореност и честа проценка на ефикасноста на казната. Покрај тоа што е законски пропишано, земјите-членки мора да се усогласат со одредени европски критериуми со цел да создадат современ, ефикасен и хуман систем на кривична правда кој ги почитува демократските

[34]Jovanov, I. (година). Adequate application of alternative measures in the penal policy of Macedonian courts towards reducing prison overcrowding.
[35]Council of Europe. (2006). *European Prison Rules (Rec(2006)2).* Strasbourg: Council of Europe.

принципи и владеењето на правото. Европските упатства и предлози создадени во рамките на Советот на Европа имаат сè поголемо влијание врз казнената политика на Република Северна Македонија. Овие упатства имаат за цел да гарантираат дека кривичните казни се ефикасни, хумани и пропорционални. Основниот принцип на овие принципи е дека алтернативните казни што ја поддржуваат рехабилитацијата и социјалната реинтеграција треба да имаат предност пред затворањето, кое треба да се користи само како последно средство. Европските затворски правила ставаат силен акцент на почитувањето на човековото достоинство, обезбедување соодветни услови за живот, овозможување на затворениците пристап до вработување и образование и нивна подготовка за ослободување. Истовремено, Препораката на Советот на Европа за пробација (CM/Rec(2010)1) ја нагласува пробацијата како клучна алатка за намалување на рецидивизмот, избегнување на пренатрупаноста во затворите и зајакнување на одговорите на криминалната активност во заедницата. Со цел да се намалат негативните социјални ефекти од затворањето, земјите-членки се поттикнати со Препораката за санкции и мерки во заедницата (R(92)16) да создадат санкции што им дозволуваат на криминалците да останат во заедницата под мониторинг. Советот на Европа, исто така, разви правно обврзувачки стандарди кои имаат директно влијание врз државната казнена политика преку јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права, особено во ситуации кои вклучуваат нечовечки или понижувачки третман и пренатрупаност во затворите. Континуирана законодавна реформа, градење на институционалните капацитети и методична проценка на ефикасноста на санкциите се неопходни за усогласување со овие алатки. Покрај тоа што претставува стратешки чекор кон современ систем на кривична правда кој дава приоритет на превенцијата, рехабилитацијата и одбраната на основните права, Северна Македонија го смета усогласувањето со овие европски критериуми како меѓународна обврска.

1. Основни принципи на европската казнена политика

Европските стандарди ја нагласуваат потребата казнените системи да бидат насочени кон **почитување на човековите права**, **превенција на криминалитетот** и **ресоцијализацијана сторителите**, а не исклучиво кон репресија.

Основните принципи што ги промовира Советот на Европа се:

- **Пропорционалност на казната** – санкцијата треба да биде соодветна на тежината на делото и на личноста на сторителот.
- **Хуманост и достоинство** – извршувањето на казната не смее да предизвикува физичко или психичко страдањештo го надминува неопходното.
- **Индивидуализација на казната** – секој случај бара посебен пристап, земајќи ги предвид околностите и можноста за поправка.
- **Ресоцијализација и повторна интеграција** – целта на казната е сторителот да се врати во општеството како законопослушен граѓанин.

Овие принципи произлегуваат и од **член 3 од ЕКЧП**, кој забранува тортура, нечовечко или понижувачко постапување, и претставуваат темел на современите европски казнени политики.

2. Препораки на Советот на Европа за казнената политика

Советот на Европа усвоил бројни препораки кои го насочуваат развојот на националните казнени системи. Некои од најзначајните се:

- **Препорака Rec (2006) 2** – *Европски затворски правила (European Prison Rules)*:
  - ги утврдува минималните стандарди за условите во затворите,
  - ја нагласува важноста на достоинствен третман на затворениците,
  - промовира активности за образование, работа и психолошка поддршка.
- **Препорака Rec (2010) 1**[36] – *За пробацијата*:
  - го дефинира пробациониот систем како хуман и ефикасен инструмент за ресоцијализација,
  - ги охрабрува државите да ја развиваат пробацијата како замена за лишувањето од слобода.
- **Препорака Rec (2017) 3**[37] – *За европските правила за санкции и мерки во заедницата*:
  - ги поттикнува земјите да применуваат алтернативни санкции (куќен притвор, општествено корисна работа, медијација),
  - со цел да се намали пренатрупаноста во затворите и да се зајакне ресоцијализацијата.

[36]Council of Europe. (2010). *Probation Rules (Rec(2010)1).* Strasbourg: Council of Europe.
[37]Council of Europe. (2017). *Rules for Sanctions and Measures in the Community (Rec(2017)3).* Strasbourg: Council of Europe.

- **Препорака Rec (2020) 3** – *За управување со затворите и пробацијата во услови на пандемија*:
    - се однесува на заштита на здравјето на затворениците и персоналот,
    - како и на развој на дигитални и алтернативни форми на надзор и поддршка.

3. Улогата на Европскиот суд за човекови права

Европскиот суд за човекови права има клучна улога во **толкувањето и надзорот над примената на стандардите** на Советот на Европа. Преку својата пракса, Судот има воспоставено јасни критериуми за[38]:

- хуман третман на затворениците,
- забрана на прекумерна употреба на сила и изолација,
- право на пристап до правна заштита и медицинска грижа,
- правото на достоинствен живот дури и во услови на издржување на казна.

Одлуките на Судот имаат директно влијание врз националните казнени политики, вклучувајќи ја и онаа на Република Северна Македонија, која има обврска да ги почитува овие стандарди како членка на Советот на Европа.

4. Влијание врз казнената политика на Република Северна Македонија

Македонија во изминатата деценија презеде серија законски и институционални мерки со цел усогласување со европските стандарди:

- воведување на **Закон за пробација (2018)**,
- примена на **Европските затворски правила** при реформирање на казнено-поправните установи,
- унапредување на **условите за извршување на казните** и **почитување на човековите права** во затворите,
- развивање на **алтернативни санкции и реститутивни практики**.

Овие чекори ја одразуваат посветеноста на државата кон создавање модерен, транспарентен и човеков систем на казнување, кој ја комбинира заштитата на општеството со почитување на достоинството на сторителот. Европските стандарди и препораки на Советот на Европа претставуваат темел на современата казнена политика во Европа. Тие промовираат **баланс меѓу правдата и хуманоста**, **заштита на човековите права**, и

[38]European Court of Human Rights (ECtHR). Практика и одлуки поврзани со член 3 од Европската конвенција за човекови права.

поддршка на ресоцијализацијата и алтернативните мерки. Република Северна Македонија, преку усогласување со овие стандарди, се движи кон создавање на **европски ориентиран и човеков пристап кон казненото право**, во кој приоритет се дава не само на санкционирањето, туку и на поправката, превенцијата и повторното интегрирање на сторителите во општеството[39].

3.5. ЗАКОНСКО И СУДСКО ОДМЕРУВАЊЕ НА КАЗНАТА

Судот користи алатка создадена со таканаречното законско определување на казната за да ја одреди казната на одреден сторител. Овој процес е познат како одмерување казна. Нашиот Кривичен законик ги утврдува видовите казни, нивниот минимум и максимум (општ законски минимум и максимум), а за одредени кривични дела обично се пропишуваат посебниот законски минимум и максимум на затворската казна. Историски гледано, системите за пропишување казни денес се сведуваат на општоприфатениот систем на релативно одредени казни. Во врска со второто, треба да се напомене дека нашиот постоечки Кривичен законик признава бројни рамки за казнување, вклучувајќи, на пример[40]:

- Една година затвор или парична казна;
- Три години затвор или парична казна;
- Шест месеци до три години затвор;
- Шест месеци до пет години затвор;
- Една до три години затвор;
- Една до пет години затвор;
- Една до десет години затвор;
- Четири години затвор;
- Пет години затвор;
- Осум години затвор;
- Десет години затвор;
- Дванаесет години затвор и така натаму.

[39]Council of Europe. (2006). *European Prison Rules (Rec(2006)2).* Strasbourg: Council of Europe.

[40]Тупанчески, Н., Лажетиќ, Г., Калајџиев, Г., Груевска Дракулевски, А., ДеаноскаТрендафилова, А., Мисоски, Б., & Илиќ Димоски, Д. (2025). *Движење на криминалот и казнената политика на судовите во Република Северна Македонија во периодот 2017–2023 година: Студија*. Скопје.

Не треба да се занемари фактот дека судското одредување на казната е посебен и високо индивидуализиран процес. Ова е така бидејќи принципот на индивидуализација преовладува во судското одредување на казната, каде што судијата ја одредува казната која, врз основа на нејзиниот вид и висина, е најсоодветна во конкретниот случај за сторителот на кривичното дело за да ги постигне целите на казната. Судот ја зема предвид кривичната вина на сторителот, сериозноста на делото и целите на казната при одредувањето на казната за сторителот во рамките на законските граници за тоа дело. Судот е должен по закон да го земе предвид вкупното влијание на казната, нејзините последици врз личноста на сторителот и неговите потреби за реинтеграција во општеството. Степенот на кривична одговорност, мотивациите зад кривичното дело, сериозноста на заканата или штетата врз заштитениот имот, околностите под кои е извршено кривичното дело, вклученоста на жртвата во кривичното дело, претходниот живот на сторителот, неговите лични околности и однесување по кривичното дело и други околности што се однесуваат на личноста на сторителот се фактори што судот треба да ги земе предвид за да утврди дали казната треба да се зголеми или намали (олеснителни и отежнувачки околности)[41].

Рецидивизмот е многу релевантен отежнувачки елемент при утврдувањето на казната. Поточно, судијата треба да земе предвид дали рецидивист е посебен или општ рецидивист, дали делата се извршени од истите причини и колку време поминало од претходната осуда - односно дали казната е издржана или простена - при одредувањето на казната. Законот за кривична постапка дозволува опција за ублажување, но не и нејзина построга природа, покрај изрекувањето казна во рамките на наведените граници. За да му се овозможи на судот да го примени принципот на индивидуализација во такви околности, основите за поблага казна (и ослободување од казна) можат да бидат опционални или задолжителни. Во вториот случај, судот има можност да ја ублажи казната или да казнува во рамките на пропишаните граници.

[41]Тупанчески, Н., Лажетиќ, Г., Калајџиев, Г., Груевска Дракулевски, А., Деаноска Трендафилова, А., Мисоски, Б., & Илиќ Димоски, Д. (2025). *Движење на криминалот и казнената политика на судовите во Република Северна Македонија во периодот 2017–2023 година: Студија*. Скопје.

ГЛАВА 4

4. НОРМАТИВНА РАМКА И ИНСТИТУЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ НА КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Казнената политика на Република Северна Македонија се заснова на систем од законски, подзаконски и институционални механизми кои овозможуваат спроведување на казненото право во согласност со уставните принципи и меѓународните стандарди. Овој систем претставува динамична рамка што ја обединува нормативната регулатива и институционалниот апарат задолжен за извршување, надзор и контрола на казнените санкции[42]. Националниот казнено-поправен систем се заснова на Уставот, кој обезбедува заштита на човековото достоинство, легитимитет на казнувањето и пропорционалност помеѓу кривичните дела и последиците. Со фокус на превенција, одвраќање и рехабилитација, Кривичниот законик ги специфицира видовите кривични казни, нивните цели и упатства за изрекување казни. Покрај тоа, со акцент на ресоцијализација и почитување на човековите права, Законот за извршување на санкциите го регулира користењето и на притворски и на непритворски мерки, како што се затворање, условна казна, општествено корисна работа и електронско следење. Како одговор на процедурите за европска интеграција и предлозите од Советот на Европа и ЕвропскатаУнија, оваа законска рамка претрпе постојани измени, особено по 2015 година. Мрежа на организации задолжени за донесување закони, изрекување казни и извршување казни ја сочинува институционалната рамка на кривичната политика. Министерството за правда е клучно за развојот на правото, формулирањето на кривичната политика и координацијата на реформите во правосудниот сектор. При изрекување казни, судовите ја користат својата судска дискреција, следејќи ја судската пракса и законските упатства за изрекување казни. Иако услугите за пробација се клучна компонента на санкциите засновани на заедницата и надзорот врз сторителите, Управата за извршување на санкции е задолжена за надзор на затворските установи и воведување алтернативни мерки. Иако сѐуште има проблеми со систематското следење на рецидивизмот и ефикасноста на санкциите, Државниот завод за

[42]Кривичензаконик на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 19/1996.

статистика, исто така, нуди официјални податоци за трендовите на криминалот и процедурите за изрекување казни. И покрај значителниот напредок, сèуште постојат проблеми со интеграцијата на податоците, распределбата на ресурсите и институционалната координација. За казнената политика на Република Северна Македонија[43] да биде поефикасна, потранспарентна и фокусирана на човековите права, мора да се зајакне нормативната и институционалната рамка.

4.1. ПРЕГЛЕД НА КРИВИЧНИОТ ЗАКОНИК И ЗАКОНОТ ЗА ИЗВРШУВАЊЕ НА САНКЦИИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Кривичниот законик (КЗ) и Законот за извршување на санкции (ЗИС) претставуваат два темелни нормативни акта што ја обликуваат казнената политика на Република Северна Македонија. Првиот го уредува **материјалното кривично право** – односно што претставува кривично дело и кои се казните за негово сторување, додека вториот го уредува **начинот на спроведување на изречените санкции**. Заедно, тие го сочинуваат јадрото на правниот систем кој овозможува спроведување на правдата во согласност со принципите на хуманост, законитост и правичност[44].

1. Кривичен законик – структура и значење

Кривичниот законик на Република Северна Македонија (усвоен во 1996 година, со повеќе измени и дополнувања) претставува основниот извор на казненото законодавство. Неговата цел е да обезбеди заштита на општеството, животот, слободата, правата и сопственоста на граѓаните преку дефинирање на кривичните дела и санкциите што следуваат при нивно сторување.

а) Структура на законикот

Кривичниот законик е поделен на три дела:

1. **Општ дел** – ги содржи основните принципи на кривичната одговорност, целите на казнувањето, видови санкции, услови за нивна примена, застара и ослободување од казна.

[43]Constitution of the Republic of North Macedonia. (1991, as amended). Official Gazette of the Republic of North Macedonia.
[44]Кривичен законик на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 19/1996.

2. **Посебен дел** – ги дефинира конкретните кривични дела поделени по групи (против животот и телото, имотот, државата, јавниотред, човековите права, половата слобода, службената должност итн.).
3. **Преодни и завршни одредби** – ги уредуваат прашањата поврзани со примената и стапувањето во сила на законикот[45].

б) Видови на казни и санкции според КЗ

Кривичниот законик предвидува различни видови на казни и мерки, меѓу кои:

- **казна затвор**,
- **парична казна**,
- **куќен затвор**,
- **општествено корисна работа**,
- **условна осуда**,
- **мерки на безбедност** (забрана на вршење професија, конфискација, задолжително лекување итн.).

Со реформите во последната деценија, акцентот сè повеќе се става на **алтернативните санкции и пробацијата[46]**, со цел хуманизација на казнената политика и намалување на бројот на лица во затворите.

в) Современи измени и европски усогласувања

Во периодот по 2015 година, во согласност со препораките на Советот на Европа и ЕУ, Кривичниот законик е ревидиран во неколку клучни насоки[47]:

- воведување нови кривични дела поврзани со **корупција, сајбер-криминал, насилство врз жените и децата**,
- зголемување на казните за **полови и семејни деликти**,
- проширување на можноста за **условно ослободување и примена на пробација**,
- усогласување со **Европската конвенција за човекови права** во поглед на пропорционалноста на казните.

Со овие измени се стреми кон создавање казнен систем кој е правичен, ефикасен и ориентиран кон ресоцијализација наместо кон чиста репресија.

[45]Кривичен законик на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 19/1996.
[46]Закон за пробација на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 86/2018.
[47]Кривичен законик на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 19/1996.

2. Закон за извршување на санкции – основа и функција

Законот за извршување на санкции (ЗИС)[48] е донесен со цел да се уредио рганизацијата, управувањето и контролата врз начинот на извршување на казнените санкции, мерките на безбедност и воспитните мерки. Неговата примарна функција е да обезбеди спроведување на санкциите **во согласност со принципите на хуманост, законитост и достоинство на лицата лишени од слобода**.

а) Основни одредби и принципи

Законот ги уредува:

- условите и правата на осудените лица,
- обврските на казнено-поправните установи,
- видови на установи (отворен, полуотворен и затворен тип),
- примената на програми за образование, работа и психолошка поддршка,
- механизмите за надзор од страна на Министерството за правда и Народниот правобранител.

Посебен акцент е ставен на **човековото достоинство**, **забраната на тортура** и **правото на пристап до здравствена заштита и правна помош**.

б) Институционална поставеност

Спроведувањето на Законот е во надлежност на:

- **Министерството за правда**,
- **Управата за извршување на санкции**,
- **Казнено-поправните и воспитно-поправните установи**,
- **Пробационата служба** (за извршување на алтернативни мерки и надзор во заедницата).

Овие институции заеднички придонесуваат кон ефективно и хумано извршување на санкциите, со нагласок на ресоцијализацијата на осудените лица.

в) Реформи и современи практики

Во последните години, Законот за извршување на санкции претрпеповеќе измени насочени кон[49]:

[48] Закон за извршување на санкции на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 33/2006.

[49]Закон за извршување на санкции на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 33/2006.

- подобрување на условите во затворите и воспоставување на **стандардите од Европските затворски правила**,
- воведување на **електронски надзор** и другиформи на алтернативно извршување,
- зголемување на **психолошка и социјална поддршка** на осудените лица,
- унапредување на **обуките на затворскиот персонал** и зајакнување на институционалниот надзор.

Овие реформи претставуваат дел од поширокатa стратегија за усогласување со **европските препораки за хуманизација на казнените системи** и за подигање на нивото на заштита на човековите права во процесот на извршување на санкции.

3. Взаемна поврзаност на двата закона

Кривичниот законик и Законот за извршување на санкции функционираат во меѓусебна зависност.

- КЗ го дефинира **видот и целта на казната**,
- ЗИС го определува **начинот и условите на нејзино извршување**.

Оваа поврзаност обезбедува целосен и кохерентен систем кој го регулира целиот циклус на казнената правда – од изрекувањето на санкцијата до нејзиното извршување и ресоцијализација на сторителот. Кривичниот законик и Законот за извршување на санкции се основни столбови на казнената политика на Република Северна Македонија. Преку нивната примена се обезбедува спој меѓу **правдата и хуманоста**, со јасен фокус на **ресоцијализацијата и алтернативните мерки**. Современите реформи и усогласувањето со **европските стандарди** претставуваат важен чекор кон создавање на модерен, правичен и човеков систем на казнување, во кој казната не претставува само средство за одмазда, туку и можност за поправка и општествена корист[50].

4.1.1. УСЛОВИ ВО КАЗНЕНО – ПОПРАВНИТЕ УСТАНОВИ

1. Условите во затворите и пренатрупаноста

Затворскиот систем на РСМ има вкупен капацитет од 2384 затвореници. Овој број не е надминат повеќе од две години. Но, со изборот на новата влада во 2017 година и реорганизацијата на Управата за извршување на санкции, општата слика за затворскиот систем почна значително да се подобрува. Затворските установи во РСМ беа постојано

[50]Закон за извршување на санкции на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 33/2006.

пренатрупани помеѓу 2010 и 2017 година[51]. Примарните проблеми што го попречуваа целокупното поправно работење беа пренатрупаноста и лошите затворски објекти. Покрај тоа, пренатрупаноста и суровите услови во затворите им создаваа на затворениците дополнителни проблеми со сместувањето, храната, личната и општата чистота, лошите санитарни условиитн., што понекогаш резултираше со спорови меѓу затворениците. Во своите годишни наоди, Народниот правобранител упатил апел за целосно непочитување на националните и меѓународните норми во врска со сместувањето на лицата кои се лишени од слобода. Според проценката од 2018 година, пренатрупаноста во некои од затворите во земјата значително се намалила, но околностите за затворање се сѐуште ужасни. Така, прекумерните барања, како што е донесувањето закон за амнестија, се резултат на неограничената зависност од затворските казни, како и пренатрупаноста на затворските установи[52]. Бројот на затвореници кои издржуваат казни во некои затвори драматично се намалитаа година со донесувањето на Законот за амнестија; ова беше особено очигледно во установите со помалку затвореници. Во 2019 и 2020 година, трендот на помал капацитет на затворите продолжи.

И покрај значителното намалување на пренатрупаноста, условите за издржување на затворската казна и мерката притвор останаа незадоволителни во 2019 година. Женското одделение во КПУ Идризово обезбеди важни информации за извештајната година. Поточно, голем број жени сторители го изразија своето незадоволство од условите, особено неможноста за одржување на личната хигиена и чистотата на објектите кадешто се затворени. Тие истакнаа дека недостатокот на основни хигиенски услови во овој објект директно влијае на одржувањето и зачувувањето на нивното здравје. Тие изразија незадоволство од бездушниот став на затворскатаа дминистрација, тврдејќи дека се однесуваат кон нив како кон „обични“ луѓе, а не како кон луѓе со основни потреби кои треба да бидат вклучени во општествениот живот со добро здравје по отслужувањето на казната и по завршувањето на процесот на ресоцијализација. По дискусијата и испитувањето на објектот (женското одделение во КПУ „Идризово“, Народниот правобранител се погрижи директорот на установата да преземе конкретни чекори за утврдување на предусловите за отслужување затворска казна, нагласувајќи дека неговаз

[51]Trpevska, E. M., &Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'AltroDiritto. Rivista,* 5.
[52]Trpevska, E. M., &Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'AltroDiritto. Rivista,* 5.

аконска должност е да го одржува здравјето и хигиената на затворениците. Во слична смисла, се издвои еден случај на Народниот правобранител од 2020 година. Народниот правобранител одговори на жалба од член на семејството на странски државјанин кој беше прогласен за виновен за недоволни услови за домување и неможност да ги оствари своите права во КПУ „Куманово“[53]. Албанскиот народен правобранител поднесе дополнителна жалба за условите под кои се наоѓаат во затвор група од триесет осудени странски државјани. Во жалбата посебно се истакнуваат несоодветните услови во затворот, вклучувајќи го недостатокот на вода во собите, несоодветното шеталиште, несоодветната исхрана, како и фактот дека тие не се ниту вработени, ниту имаат пристап до спортски и рекреативни активности. Како заклучок, сèуште има потреба од подобрување и ако пренатрупаноста во затворот значително се намали. Управата за внатрешни работи мора да го одржи достоинството на затворениците и да ги подобри условите за живот во сите поправни установи. Најновите информации собрани за овој извештај покажуваат дека во сите затвори се наоѓаат 1883 лица кои издржуваат казна. Во Волковија- Тетово се наоѓаат 291 лице во притвор, вклучувајќи 13 деца[54].

2. Религискии етнички разлики во затворите

Посебните мерки гарантираат заштита на моралните стандарди, личните убедувања и религиозните чувства на затворениците. Секое виновно лице има право да бидат исполнети неговите религиозни барања, како што е наведено во член 155, став 10[55]. Според законот, на затворениците им се дава храна земајќи ги предвид нивните религиозни убедувања и им е дозволено да ги задоволат своите религиозни барања и чувства во согласност со прописите на институцијата. За да се создаде праведно и мирно општество ослободено од идни спорови и кризи, од клучно значење е сите затвореници да бидат третирани еднакво, без оглед на нивниот пол, етничка припадност, боја на кожа, етничко и социо економско потекло, политички и религиозни верувања, имот и општествен ранг. За жал, Државниот завод за статистика престана да дава статистички резимеа за различните етнички групи затворени во Македонија по 2018 година. Од 6.273 затвореници во 2018 година, 2.957 се Македонци (47,13%), 1.228 се Албанци (19,57%), 270 се Турци (4,30%), 587 се Роми (9,35%), 5 се Власи (0,07%), 43 се Срби (0,68%), 40 се

[53]Trpevska, E. M., &Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'AltroDiritto. Rivista,* 5.
[54]Trpevska, E. M., &Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'AltroDiritto. Rivista,* 5.
[55]Trpevska, E. M., &Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'AltroDiritto. Rivista,* 5.

Бошњаци (0,63%), 95 се од друга националност (1,51%), а 1.048 се непознати[56]. Иако ова се нејасно застарени статистички податоци, лесно можеме да го добиеме етничкиот профил во македонските затвори. Член 215 од законот наведува дека затворениците кои се граѓани на РСМ имаат право, на сметка на националниот буџет, да ги ажурираат информациите за својата лична карта откако ќе истече.

Затворениците не можат да бидат вклучени во официјалните статистички податоци ако немаат соодветна документација. Проблемот со отсуството на лични документи од страна на осудените лица стана очигледен во 2018 и 2019 година. Народниот правобранител спроведе анкета по поднесувањето на жалби во врска со заштитата на правата на затворениците и сознанието дека овие лица се соочуваат со предизвици во добивањето дополнителна здравствена заштита и остварувањето на други права што бараат поседување релевантни лични документи по издржувањето на казната[57]. Потврди дека значителен број затвореници се примени на издржувањез атворски казни, како и оние кои се ослободени од установата по истекот на нивните казни без легитимен облик на лична идентификација. Во 2018 година, во поправните установи немаше веродостојна евиденција за затворениците без лични документи и беа невнимателни при започнувањето на процесот на издавање личникарти на овие затвореници. Оваа околност им го отежнува остварувањето на другите права на затворениците. На пример, некои осуденици не гласаа во првиот круг од локалните избори во 2017 година бидејќи нивните личникарти беа истечени. Во светлината на оваа околност, Народниот правобранител упати препораки до директорот на КПУ Идризово и до Управата за итни случаи, барајќи да се преземат соодветни чекори за темелна проценка на околностите на затворениците на кои им недостасуваат лични документи, вклучително и идентификување и идентификација на конкретните лица кои се испратени во затвор без такви документи[58]. Во врска со дадените препораки, горе споменатите органи го информираа Народниот правобранител дека се преземениконкретни мерки за решавање на ситуацијата, како што е воспоставувањето контакти од страна на УП со Министерството за внатрешниработи и Управата за водење на матични книги, и дека проблемот во моментов е во фаза на решавање, и технички и финансиски. Затворениците и притворените лица во КПУ Куманово беа меѓу првите што

[56]Trpevska, E. M., & Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'Altro Diritto. Rivista,* 5.
[57]Trpevska, E. M., & Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'Altro Diritto. Rivista,* 5.
[58]Trpevska, E. M., & Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'Altro Diritto. Rivista,* 5.

се регистрираа на 1 март 2021 година, што го означува формалниот почеток на првата фаза од сеопфатната статистичка операција на земјата. Долгогодишниот проблем со документирање на етничката разновидност во затворите ќе го реши РСМ со помош на оваа постапка.

3. Едукација

Недостатокот на образование е еден од најголемите проблеми во затворите низ целата земја. (Недостатокот на) пристап на затворениците до образование е голем проблем што постои со години. Како дел од општиот образовен систем на државата, сите затвори и поправни установи се обврзани со закон да им обезбедат на затворениците основно образование. Реалност е дека само неколку странски организации во земјата го поддржуваат образовниот процес, и покрај фактот дека Стратегијата за казнено-поправен систем предвидува Министерството за образование и наука да го организира и финансира основното образование на осудените лица. На пример, од март 2021 година, 42 затвореници во Казнено-поправниот дом Штип учествувале во програма за основно образование што ја спроведуваат Одделот за образование, УНДП и Министерството за образование и наука. Дополнително, 10 деца се запишани во образовниот процес во Волковија, кој го води основното училиште од Брвеница, блиска заедница, додека друго основно училиште од Скопје нуди основно образование на 15 затворенички во Казнено-поправниот дом Идризово[59].

4. Затвор за деца

Брзите општествени промени што се случија во текот на изминатите 200 години доведоа до долга еволуција на сегашниот концепт за правата и заштитата на децата, кој во моментов доживува незамисливо забрзување. Потребата од подобрување на средината за спроведување институционални мерки, особено за исполнување на законските обврски, постојано се наметнува со меѓународните стандарди за правата на децата. Додека се во институциите, децата треба да добијат образование, како и стручно оспособување за вработување и стекнување вештини и обука што ќе им овозможат да придонесат во општеството. Законот за правда за децата го дефинира „дете во судир со законот“ како дете на возраст меѓу 14 и 16 години кое, во времето на извршување на кривичното дело - кое е дефинирано како кривично дело за кое е предвидена затворска казна од повеќе од

[59]Trpevska, E. M., & Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'Altro Diritto. Rivista,* 5.

три години - наполнило 14 години, но сè уште е под 16 години[60]. Дете кое, во времето на извршување на кривичното дело - кое е дефинирано како кривично дело за кое е предвидена затворска казна од повеќе од три години - наполнило шеснаесет години и сè уште е под осумнаесет години, се смета за дете во судир со законот над шеснаесет години. Дете кое е под 14 години во времето на извршување на дејствие што законот го дефинира како кривично дело или прекршок не може да биде казнето според законот. Овој закон наведува дека само корективни мерки, како што се судски опомени или упатувања во специјални детски центри, зголемен надзор од родители, старатели, згрижувачки семејства или локалниот центар за социјална работа, и институционални мерки, како што се упатувања во специјални образовни институции или малолетнички поправни установи, може да се применат врз дете на возраст меѓу 14 и 16 години за дејствија што според законот се сметаат за кривични дела. Доколку малолетно лице на возраст меѓу 16 и 18 години стори кривично дело, може да биде предмет на корективни мерки, затворска казна или алтернативна казна[61].

Доколку детето е постаро од 16 години, може да биде осудено на затвор за деца, парично казнувано, забрането да управува со одреден вид возило или протерано од земјата како странски државјанин. Доколку изрекувањето воспитна или поправна мерка не би било оправдано поради сериозните последици од делото и високиот степен на кривична одговорност, дете над шеснаесет години кое е кривично виновно може да биде казнето. Само дете кое има 16 години или повеќе[62], е кривично одговорно и сторило дело кое со закон е дефинирано како кривично дело за кое е пропишана казна затвор од пет години или повеќе, ако е сторено под особено отежнувачки околности и со висок степен на кривична одговорност на сторителот, и ако не е оправдано изрекувањето на поправна мерка, може да биде осудено на затвор за деца. Казната за малолетник сторител не може да биде помала од една година или поголема од десет години.

Алтернативните санкции за горе споменатиот малолетник сторител вклучуваат општествено корисна работа, условна казна со заштитен надзор и условно завршување на правните процеси на детето. Децата кои се упатени во посебна установа за деца, како што е Волковија, се притвораат во период од една до пет години или додека не наполнат

[60]Trpevska, E. M., & Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'Altro Diritto. Rivista,* 5.
[61]Trpevska, E. M., & Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'Altro Diritto. Rivista,* 5.
[62]Trpevska, E. M., & Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'Altro Diritto. Rivista,* 5.

дваесет и три години. Должината на оваа мерка не е однапред одредена од судот; туку се утврдува по настанувањето. Секоја година, судот повторно проценува дали е потребно притвор во објектот[63].

Новиот КПУ може да смести 110 деца, машки и женски. Во согласност со европските норми и закони, тој се состои од голем број згради за сместување, образование и вработување. Создадени се кратка превентивна програма и куќен ред за да се подигне свеста кај децата за штетните ефекти од употребата на дроги и спречувањето на заразни болести. Важна студија за малолетничката деликвенција во РСМ беше спроведена во 2018 година и претходно беше дискутирана во статијата. Значителен диспаритет помеѓу декларираните политики, стратешките и програмските документи, законодавството и нивното вистинско спроведување е потврден од студијата. Заклучоците од истражувањето, исто така, ја истакнуваат недоследноста и недостатокот на хармонизација на законите што се однесуваат на третманот на децата кои се во ризик или кои се во правни проблеми, особено во однос на вклучувањето на поимот правда за децата во законите[64]. Неможноста на надлежните министерства да се координираат ги влоши овие лоши влијанија. Индикаторите создадени со помош на УНИЦЕФ се користат за следење на спроведувањето на Законот за правда за деца. Овие метрики покажуваат како се остваруваат правата на децата во рамките на системот за малолетничка правда и служат како основа за нивно континуирано унапредување. Според структурата на државниот правен систем, не постојат судови специјално дизајнирани за деца. Судиите за малолетници, советите за малолетници и нивните членови во специјализираните одделенија за малолетнички судови основани во основните судови со проширена надлежност донесуваат одлуки во судски случаи што вклучуваат малолетници.

Во 2009 година е основан Државен совет за превенција на детска деликвенција. Има петнаесет члена[65]. Советот ја одобри Националната стратегија за превенција на детска деликвенција. Врз основа на индикаторите што се користат за следење на спроведувањето на Законот за правда за децата, Советот секоја година изготвува годишен извештај во кој се анализира нивото на спроведување на Законот.

[63]Trpevska, E. M., & Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'Altro Diritto. Rivista,* 5.
[64]Trpevska, E. M., & Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'Altro Diritto. Rivista,* 5.
[65]Trpevska, E. M., & Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'Altro Diritto. Rivista,* 5.

4.2. РЕФОРМИ ПО 2006 ГОДИНА ВО КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Периодот по 2006 година претставува пресвртница во развојот на казнената политика на Република Северна Македонија. Под влијание на процесот на **европска интеграција**, државата започна обемни реформи со цел усогласување со **европските стандарди за човекови права, хуманост и ефективност на казнените санкции**. Овие промени беа насочени кон **модернизација на системот на казнување**, **намалување на пренатрупаноста во затворите** и **унапредување на ресоцијализацијата на сторителите**[66].

1. Воведување на пробација

Најзначајната реформа во овој период е воведувањето на **пробацијата** како алтернатива на затворската казна. Иако концептот на пробација првпат се споменува во **реформите на Кривичниот законик во 2008 година**, тој добива целосна институционална форма со **донесувањето на Законот за пробација во 2018 година**. Пробацијата претставува систем на **надзор, контрола и поддршка на сторителите на кривични дела во заедницата**, со цел да се постигне ресоцијализација без изолирање на лицето од општеството[67].

Главните карактеристики на пробацијата се:

- индивидуален пристап кон сторителот;
- вклучување во програми за работа, образование или советување;
- редовен надзор од пробационен службеник;
- активно учество на локалната заедница и институциите.

Оваа реформа има двоен ефект: од една страна, го намалува бројот на лица во затворите, а од друга, ја зголемува ефикасноста на ресоцијализацијата и намалува ризикот од рецидивизам.

2. Електронски надзор

Воведувањето на **електронскиот надзор** е уште една значајна новина по 2006 година.Овој систем овозможува **контрола на лицата кои издржуваат казна или мерка надвор од затворот**, преку електронска алка или друг уред за следење.

Електронскиот надзор се применува особено кај:

[66]Петковска, С. (2018). *Казнена политика во Македонија – анализа на трендови.* Скопје: ИСППИ.
[67]Закон за пробација на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 86/2018.

- лица во **домашен притвор**,
- лица под **условна осуда со дополнителни обврски**,
- осуденици кои се на **условно отпуштање од затвор**.

Примарната цел е да се постигне **ефикасна контрола без високи трошоци** и да се обезбеди подобар **баланс помеѓу безбедноста и ресоцијализацијата**. Овој модел е воведен според **праксата на државите членки на ЕУ**, каде што електронскиот надзор се смета за модерна и хумана форма на надзор над сторителите на полесни кривични дела.

3. Домашен притвор

Со измените на **Законот за кривична постапка (ЗКП)** и **Кривичниот законик** по 2006 година, во македонското казнено право е воведен **домашниот притвор** како мерка за обезбедување присуство на обвинетото лице и како **алтернатива на притворот во истражен затвор**. Домашниот притвор подразбира ограничување на движењето на обвинетото лице во рамките на неговиот дом, со можност за контролен механизам преку **електронски надзор**[68].

Предностите на оваа мерка се:

- зачувување на семејните и општествените врски на лицето;
- намалување на трошоците за државата;
- избегнување на негативните последици од престој во затворска средина.

Во пракса, судовите сè почесто ја применуваат оваа мерка, особено кај лица за кои не постои висок ризик од бегство или повторување на делото.

4. Условна осуда

Условната осуда е една од најстарите, но и најфлексибилни алтернативни санкции која доби ново значење по реформите од 2006 година. Според **член 58 од Кривичниот законик**, судот може да му изрече условна осуда на сторителот ако смета дека **и без реално извршување на казната може да се постигне целта на казнувањето**[69].

По реформите, условната осуда може да биде проследена со **дополнителни обврски**, како што се:

- извинување на жртвата,
- надоместување на штета,

[68]Кривичен законик на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 19/1996.
[69]Кривичензаконик на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 19/1996.

- посетување на советувалишта или програми за превенција,
- редовно јавување во пробационата служба.

Овие дополнителни услови го трансформираа институтот на условна осуда во **активна мерка за ресоцијализација**, а не само во предупредување.

5. Општа оценка на реформите

Реформите во казнената политика по 2006 година се насочени кон:

- **деинституционализација на казнувањето** – намалување на зависноста од затворот како примарна санкција;
- **јакнење на превентивната и ресоцијализирачката функција** на казните;
- **усогласување со европските стандарди**, особено со **Европските затворски правила (2006)** и **Европските правила за пробација (2010)**;
- **подобрување на човековите права и хуманизација** на системот.

Резултатите од овие реформи се видливи преку:

- намален број на лица во затворите,
- подобрени услови во казнено-поправните установи,
- воспоставување на пробациона служба и електронски надзор,
- зголемена примена на условни и алтернативни санкции.

Реформите спроведени по 2006 година го означуваат **преминот од традиционален репресивен модел кон современ, европски ориентиран казнен систем**.Со воведувањето на пробацијата, електронскиот надзор, домашниот притвор и условната осуда, Република Северна Македонија направи суштински чекор кон **хуманизација, ефикасност и ресоцијализација во казнената политика**. Овие промени не само што го модернизираат правниот систем, туку и ја зајакнуваат довербата на граѓаните во правдата и владеењето на правото[70].

[70]Кривичензаконик на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 19/1996.

4.3. УСОГЛАСЕНОСТ НА КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА СО ЕВРОПСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО

Процесот на **европска интеграција** претставува еден од клучните двигатели на реформите во правниот систем на Република Северна Македонија. Во рамките на пристапниот процес кон Европската унија и обврските како членка на **Советот на Европа**, државата презеде значајни чекори за **усогласување на казненото законодавство и практиката со европските стандарди за човекови права, правичност и хуманост на казните**[71]. Казнената политика на Република Северна Македонија е софистициран систем на институционални процедури, правни стандарди и практики дизајнирани да ги остварат фундаменталните цели на казнувањето: спречување на криминалот, заштита на општеството, реинтеграција на сторителите во општеството и гарантирање на правичен одговор на сторените кривични дела. Уставот на Република Северна Македонија предвидува заштита на човековото достоинство и забрана за нечовечко и понижувачко постапување како фундаментални вредности во казненото право. Нормативната рамка на казнените санкции е воспоставена врз основа на уставните принципи на владеење на правото, законитост, пропорционалност и хуманост. Видовите казни, нивните цели и околностите под кои тие можат да се применат се детално регулирани со Кривичниот законик. Неодамнешните измени покажаа јасен тренд кон намалување на единствената доминација на затворот и прогресивно зголемување на примената на други правни нормативи. Во овој поглед, Законот за пробација и Законот за извршување на санкциите се клучни за промена на казнената политика од репресивен кон поинтегративен пристап што го центрира извршувањето на казната околу ресоцијализацијата. Законодавството има за цел да ги реши постојаните проблеми со затворскиот систем, вклучувајќи пренатрупаност, оскудни ресурси и несоодветни програми за ресоцијализација, со додавање на условна казна, домашен притвор, електронски мониторинг и општествено корисна работа. Сепак, практичната имплементација на овие мерки е сѐуште нееднаква и покрај нормативните реформи. Ова е главно поради институционалните капацитети, несоодветната меѓуинституционална соработка и слабиот систем за следење на ефикасноста на казните. Предлозите на Советот на Европа и процесот на усогласување со европските стандарди

[71]Council of Europe. (2006). *European Prison Rules (Rec(2006)2).* Strasbourg: Council of Europe.

имаат значително влијание врзказнената политика на Северна Македонија, особено во однос на промоцијата на алтернативни санкции и употребата на затворската казна како ултимаратио. Иако овие барања се официјално вклучени во националните закони, нивното правилно извршување бара континуирана институционална поддршка, професионален развој и создавање ефективни системи за евалуација. Затоа, анализата на казнената политика во Република Северна Македонија покажува дека вистинската ефикасност на казнените санкции зависи не само од нормативниот поредок, туку и од капацитетот на институциите да гарантираат конзистентна, транспарентна и ресоцијализирачка примена на казните во согласност со современите концепти на кривичното право и општествените потреби.

1. Европски правен и институционален контекст

Европското законодавство не налага единствен модел на казнена политика, но воспоставува **јасни принципи и стандарди** прекуактите на **Советот на Европа** и **Европската унија**, кои државите членки и кандидатки треба да ги почитуваат. Најважни меѓу нив се[72]:

- **Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП)** – гарантира забрана на тортура, нечовечко или понижувачко постапување (член 3), право на правично судење (член 6) и почитување на личниот и семејниот живот (член 8).
- **Европските затворски правила (European Prison Rules, 2006, ревидирани 2020)** – поставуваат стандарди за условите во затворите, третманот на осудените лица и нивните човекови права.
- **Европските правила за пробација (European Probation Rules, 2010)** – регулираат начела и насоки за примена на алтернативни санкции и пробациони мерки.
- **Рамковните одлуки на Европската унија** за признавање и извршување на судски одлуки во кривични постапки, за заштита на жртвите и за спречување на организиран криминал и корупција.

Република Северна Македонија, како земја кандидат за членство во ЕУ, е обврзана да го усогласи своето законодавство со овие стандарди преку **хармонизација со правото на Европската унија (acquis communautaire)** и со препораките на **Советот на Европа**.

[72]Council of Europe. (2010). *European Probation Rules (Rec(2010)1).* Strasbourg: Council of Europe.

2. Усогласување на Кривичниот законик со европските стандарди

Во последните две децении, Кривичниот законик на Република Северна Македонија е предмет на повеќе кратни измени насочени кон европеизација на содржината и пристапот кон казнувањето. Најзначајните промени опфаќаат[73]:

- **усогласување со Конвенцијата на Советот на Европа за спречување на корупција**,
- **криминализирање на трговијата со луѓе, перењето пари и сајбер-криминалот** согласно директивите на ЕУ,
- **зголемување на заштитата на жртвите на семејно и родово насилство**, во согласност со **Истанбулската конвенција (2011)**,
- **воведување на ресторативни и алтернативни санкции** (општествено корисна работа, пробација, куќен затвор), во согласност со **европските препораки за намалување на казните со лишување од слобода**,
- **намалување на минималните и максималните казни за одредени дела** заради обезбедување поголема пропорционалност и правичност.

Со овие измени, државата направи значителен исчекор кон европски пристап заснован врз **ресоцијализација, превенција и заштита на човековото достоинство**.

3. Усогласување на Законот за извршување на санкции и пенитенцијарната политика

Законот за извршување на санкции, особено со измените од **2015 и 2021 година**, е во голема мера усогласен со **Европските затворски правила** и препораките на **Комитетот за спречување на тортура (CPT)**. Главните области на усогласување се:

- унапредување на **условите за живот во затворите**,
- обезбедување пристап до **здравствена и психолошка заштита**,
- зајакнување на **механизмите за жалба и надзор**,
- воведување на **алтернативни форми на извршување на казната**, како домашен притвор и електронски надзор,
- обезбедување на **еднаков третман и програми за ресоцијализација** на сите категории осудени лица.

[73]Кривичен законик на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 19/1996.

Овие промени имаат за цел не само да го унапредат хуманото постапување со осудените, туку и да ја зголемат **довербата на јавноста во институциите** и да ги исполнат европските барања за владеење на правото.

4. Институционални и стратешки реформи

Покрај нормативните измени, усогласувањето со европското законодавство подразбира и создавање на нови институционални и стратешки механизми, како што се:

- **формирањето на Пробациона служба (2018)** – во согласност со Европските правила за пробација;
- **донесувањето на Национална стратегија за развој на пенитенцијарниот систем (2021–2025)**;
- **јакнење на капацитетите на Управата за извршување на санкции** и подобрување на меѓуресорската координација;
- **редовен надзор од страна на Народниот правобранител и CPT** над условите во затворите;
- **обуки и европски програми** за професионализација на затворскиот и пробациониот кадар.

Овие институционални промени ја одразуваат заложбата на државата за постепено приближување кон **европскиот модел на казнена правда**, каде приоритет се дава на ресоцијализацијата и човековото достоинство[74].

5. Предизвици и идни насоки

И покрај значителниот напредок, процесот на усогласување со европското законодавство се соочува со неколку предизвици:

- потреба од **поголема примена на алтернативни санкции** во пракса,
- ограничени ресурси во затворскиот и пробациониот систем,
- недоволна **свесност и поддршка од јавноста** за современи форми на казнување,
- потреба од **систематско следење и евалуација** на ефектите од реформите.

Во наредниот период, приоритет останува **целосното усогласување на Кривичниот законик и процесните закони со acquis communautaire**, како и продолжување на реформите во духот на **Европските стандарди за владеење на правото**

[74]Council of Europe. (2010). *European Probation Rules (Rec(2010)1).* Strasbourg: Council of Europe.

и човекови права[75]. Усогласувањето на казнената политика на Република Северна Македонија со европското законодавство претставува **континуиран и суштински процес** насочен кон создавање на модерен, хуман и ефикасен систем на казнена правда. Преку воведувањето на пробација, алтернативни санкции, подобрување на условите во затворите и јакнење на институционалната инфраструктура, државата се приближува до **европските вредности на правичност, ресоцијализација и почитување на човековото достоинство**. Овој процес не е завршен, но претставува **основен предуслов за интеграција во Европската унија и зајакнување на владеењето на правото во државата**.

4.4. ПОЛИТИКА НА КАЗНУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Политиката на казнување претставува комплексен систем на мерки и активности со кои државата се обидува да обезбеди заштита на општествените вредности, превенција на кривични дела и ресоцијализација на сторителите. Во Република Северна Македонија, казнената политика помина низ значајни промени и адаптации во согласност со домашните потреби и европските стандарди[76].

1. Основни цели на казнувањето

Казнувањето во Северна Македонија се темели на традиционалните цели:

- **Превенција** – превентивното дејство на казната има за цел да ги одврати сторителите од повторување на кривичните дела (специфична превенција) и да ја намали веројатноста другите лица да извршат кривично дело (општа превенција).
- **Ресоцијализација** – процес на реинтеграција на сторителот во општеството преку разни форми на воспитување, едукација и поддршка, со цел намалување на рецидивизмот.
- **Репресија** – израз на правната санкција и осуда на сторителот за стореното дело, како израз на јавниот интерес за правда и одржување на општествениот ред.

[75](European Convention on Human Rights). (1950). Strasbourg: Council of Europe.

[76]*Кривичен законик на Република Северна Македонија.*Службенвесник на Република Северна Македонија, бр. 19/1996 (со подоцнежни измени).

Современата казнена политика во РСМ настојува да ги балансира овие цели, посветувајќи особено внимание на превенцијата и ресоцијализацијата, со намалување на доминацијата на репресивниот аспект[77].

2. Казнени санкции и нивна примена

Во македонскиот правен систем, казнените санкции се поделени на **главни** и **спомагателни** казни, како и на **криминално правни мерки**. Главните казни опфаќаат:

- затворска казна,
- парична казна,
- забрана за вршење одредена дејност.

Покрај класичните затворски казни, современата политика посочува и на примена на **алтернативни санкции** како што се:

- пробација,
- условна осуда,
- домашен притвор,
- електронски надзор,
- општествено корисна работа.

Овие алтернативи имаат за цел да ги намалат негативните ефекти од изолацијата и да го олеснат процесот на ресоцијализација[78].

3. Современи трендови во казнената политика

Во последните години, политиката на казнување во РСМ бележи тренд на **европеизација и хуманизација**, што се огледа во:

- прифаќање на принципите на **пропорционалност** и **индивидуализација** на казните,
- зголемување на значењето на **алтернативните и мерките во заедницата**,
- континуирано унапредување на **пробационите служби** и нивната улога во системот,
- усвојување и примена на **електронски надзор** како нова форма на контрола,

[77]*Кривичен законик на Република Северна Македонија.* Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 19/1996 (со подоцнежни измени).
[78]*Кривиче нзаконик на Република Северна Македонија.* Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 19/1996 (со подоцнежни измени).

- подобрување на условите во казнено-поправните установи во согласност со европските стандарди.

4. Нормативна и институционална поддршка

Политиката на казнување во Република Северна Македонија е основно регулирана со:

- **Кривичниот законик**,
- **Законот за извршување на санкции**,
- **Законот за пробација**,
- други релевантни закони и подзаконски акти.

Институционално, казнената политика се спроведува преку:

- судовите кои изрекуваат казни,
- Управата за извршување на санкции (затворски систем),
- пробационите служби,
- Министерството за правда и други релевантни институции.

5. Предизвици и перспективи

И покрај напредокот, политиката на казнување во РСМ се соочува со неколку предизвици:

- ограничен капацитет на пробационитес лужби и нивната недоволна застапеност во практиката;
- пренатрупаност на казнено-поправните установи;
- потреба од подобрување на општествената свест и поддршка за алтернативните казни;
- потреба од континуирана обука на професионалците и унапредување на меѓусекторската соработка.

За иднината, важна е континуирана реформска политика која ќе продолжи да ја усогласува националната казнена политика со европските и меѓународните стандарди, со посебен акцент на ефективна ресоцијализација и заштита на човековите права. Политиката на казнување во Република Северна Македонија се движи кон современ, хуман и ефикасен систем, кој ги почитува европските стандарди и обезбедува баланс помеѓу потребата за превенција, ресоцијализација и репресија. Континуираните реформи и адаптации се клучни за создавање на систем кој придонесува кон стабилноста и

безбедноста на општеството, како и кон интеграцијата на државата во европската правна заедница[79].

4.5. ПРАКТИКАТА НА СУДОВИТЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА: КОИ САНКЦИИ НАЈЧЕСТО СЕ ИЗРЕКУВААТ

Во Република Северна Македонија, судовите при изрекувањето казни ги земаат предвид неколкуфактори, вклучувајќи ја тежината на делото, мотивите и околностите на сторителот, неговото досегашно однесување, како и општите цели на казнувањето. Во пракса, некои санкции се изрекуваат почесто од други, што ја одразува тенденцијата кон балансиран и современ пристап во казнената политика[80].

1. **Парична казна**

Паричната казна е една од најчесто изрекуваните казни, особено кај поублажни кривични дела и кај сторители без претходна кривична евиденција. Таа е преферирана поради својата економичност и ефективност, а истовремено го избегнувана рушувањето на слободата на лицето.

2. **Условна осуда**

Условната осуда станува сè почеста санкција во практиката на судовите, особено за првичнисторители и за дела со помалаасоцијалнаштета. Таапретставува начин да се даде шанса на сторителот да се однесува правилно во иднина, без непосредно извршување на казната, со обврска на одреден пробен период.

3. **Затворска казна**

Затворската казна, иако најтешка и најрепресивна санкција, во пракса најчесто се изрекува за посериозни кривични дела како што се насилство, трговија со дрога, тешки кражби и кривични дела против живот и здравје. Сепак, во согласност со современите трендови, судовите настојуваат да ја користат мерката умерено и со јасна индивидуализација на казната.

[79]*Кривичен законик на Република Северна Македонија.* Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 19/1996 (со подоцнежни измени).
[80]Закон за извршување на санкции на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 33/2006.

4. **Алтернативни санкции и пробација**

Иако примената на алтернативни санкции (пробација, општествено корисна работа, домашен притвор и електронски надзор) сеуште е во фаза на развој, нивната примена расте, особено за помалку сериозни дела и повторувачи со ниска опасност за општеството. Пробацијата, како институционализирана мерка од 2018 година, постепено добива се поголема важност.

5. **Комбинација на санкции**

Во некои случаи, судовите изрекуваат и комбинација на казни (на пример, парична казна со условна осуда или домашен притвор во комбинација со електронски надзор), со цел да се обезбеди поефикасно казнување и да се задоволат сите аспекти на казнената политика. Практиката на судовите во Република Северна Македонија укажува на тенденција кон **балансиран пристап**, кадешто затворската казна останува мерка за најтешки дела, додека паричните казни и условните осуди се најчесто изрекувани за полесни прекршоци и првични сторители. Со развојот на пробационите служби и алтернативните санкции, очекувањата се за уште поголема примена на мерки кои придонесуваат кон ресоцијализација и намалување на рецидивизмот[81].

4.6. ТРЕНДОВИ ВО ИЗРЕКУВАЊЕ КАЗНИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Казнената политика и практиката на изрекување казни во Република Северна Македонија се во постојан развој и адаптација на современите правни и социјални стандарди. Во последните години се забележуваат неколку клучни трендови кои ја дефинираат судската пракса и пристапот кон казнувањето[82]:

1. **Зголемена примена на алтернативни санкции**

Поради потребата од деинституционализација и намалување на затворската пренатрупаност, судовите сè почесто се насочуваат кон користење на алтернативни казни како:

- пробација,
- условна осуда,

[81]Закон за извршување на санкции на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 33/2006.
[82]Закон за извршување на санкции на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 33/2006.

- општествено корисна работа,
- домашен притвор и
- електронски надзор.

Овие мерки овозможуваат поголема флексибилност и обезбедуваат поврзаност на сторителот со заедницата, што придонесува кон неговата ресоцијализација.

2. **Привилегирање на ресоцијализирачкиот пристап**

Судовите почнуваат да го применуваат пристапот кој го нагласува воспитувачкиот и ресоцијализирачкиот ефект на казната, наместо само репресивниот. Во пракса тоа значи повеќе шанси за условна осуда и пробација, особено кај првични сторители и лица кои не претставуваат голема опасност за општеството.

3. **Интензивирање на индивидуализацијата на казните**

Во согласност со европските стандарди, судовите се стремат кон поголема индивидуализација на казните, земајќи ги предвид личните и општествените околности на сторителот, како и можностите за ресоцијализација. Ова резултира со поразумна примена на казни и намалување на повторувањето на кривичните дела.

4. **Намалување на краткорочните затворски казни**

Судската пракса во некои случаи покажува тенденција кон намалување на казните со краток рок на издржување, како начин да се избегне непотребно нарушување на слободата на сторителот и да се преферираат алтернативни мерки.

5. **Поголема корист од електронскиот надзор**

Воведувањето и зголемената употреба на електронскиот надзор претставува еден од најиновативните трендови, кој им овозможува на судовите да изрекуваат мерки кои овозможуваат контрола над лицата без целосно ограничување на нивната слобода. Современите трендови во изрекување казни во Република Северна Македонија укажуваат на процес на хуманизација и европеизација на казнената политика. Судовите постепено се оддалечуваат од исклучиво репресивниот пристап, насочувајќи се кон мерки кои ја поддржуваат ресоцијализацијата, ја намалуваат затворската пренатрупаност и овозможуваат поголема индивидуализација на казните. Овој развој е во согласност со меѓународните препораки и националните реформи во правосудството.

4.7. ВЛИЈАНИЕ НА ЈАВНОСТА И МЕДИУМИТЕЕ ВРЗ ПОЛИТИКАТА НА КАЗНУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Во современите демократски општества, јавноста и медиумите играат значајна улога во обликувањето на политиките на државата, вклучително и казнената политика. Во Република Северна Македонија, ова влијание е особено изразено поради големата важност што граѓаните ја даваат на прашањата поврзани со безбедноста, правда и казнување на сторителите на кривични дела[83].

1. **Јавниот притисок како фактор во креирањето на казнената политика**

Јавноста, преку медиумите, често бара поостри и построги казни за одредени видови на криминални дела, особеноние кои предизвикуваат големо емоционално вознемирување, како што се насилни кривични дела, семејно насилство, педофилија, корупција и трговија со дрога. Ова може да доведе до создавање на политички притисок врз законодавците и институциите да донесат построгизакони и поекспанзивна политика на казнување. Понекогаш, овој притисок води кон политика на „нула толеранција“ кадешто се зголемува бројот на изречени казни, а се намалува употребата на алтернативни мерки како што се пробацијата или условните казни. Иако ова може да биде позитивно во однос на заштитата на општеството, постои ризик од прекумерна репресија која може да го наруши балансот помеѓу казнување и ресоцијализација.

2. **Медиумската слика и влијанието врз јавната перцепција**

Медиумите, преку изборот на тоа кои случаи да ги презентираат, како да ги обработуваат и каков тон да користат, силно влијаат врз перцепцијата на јавноста за криминалот и казнувањето. Сензационалистичкото известување, честите драми и нагласувањето на негативните аспекти на криминалот можат да предизвикаат паника и чувство на несигурност меѓу граѓаните. Ова понатаму создава општествен притисок врз политичките и правосудните институции да преземат строги мерки, што може да резултира со построга пракса на изрекување казни, понекогаш и надвор од рационалниот или пропорционален пристап.

[83]Peovska, N., Bacanovic, O., & Trajanovska, V. (2021). *The media influence on public attitudes about punitiveness.* Во *International Scientific Conference "30 years of independent Macedonian state"*. Faculty of Security – Skopje.

3. **Влијание врз правосудните институции**

Иако судовите во Република Северна Македонија се формално независни, јавниот и медиумскиот притисок понекогаш може да има индиректно влијание врз нивната пракса. Во случаи со големо медиумско внимание, судиите и обвинителите може да се чувствуваат под дополнителен притисок да ги оправдаат очекувањата на јавноста со изрекување построги казни. Овасоздава дилеми за балансот помеѓу потребата од праведна и непристрасна правда и барањата на јавноста за казнување. Недоволната транспарентност и слабата медиумска писменост во дел од јавноста понекогаш ја комплицираат оваа динамика[84].

4. **Позитивната улога на медиумите и јавната дебата**

Иако често се зборува за негативното влијание на сензационалистичкото известување, медиумите имаат и значајна позитивна улога. Квалитетното и одговорно новинарство може да ја едуцира јавноста за комплексноста на казнената политика, да промовира разбирање за значењето на ресоцијализацијата, алтернативните казни и човековите права. Јавните дебати и дискусии, организирани во медиумите, можат да придонесат за поголема свест кај граѓаните и да стимулираат поддршка за хумани и ефикасни политики. Ова исто така може да влијае и на носителите на одлуки да прифатат реформи кои ја унапредуваат правдата и безбедноста.

5. **Социјалните мрежи и нивната улога**

Во последниве години, социјалните мрежи станаа значаен канал за формирање на јавно мислење. Тие овозможуваат директен и брз пристап до информации, но исто така носат ризик од ширење на дезинформации, емоционални реакции и страв. Ова понекогаш води кон „јавен линч“ на обвинетите, што го комплицира процесот на обезбедување фер судење и заштита на правата на сторителите. Влијанието на јавноста и медиумите врз политиката на казнување во Република Северна Македонија е комплексно и многу пластовно. Од една страна, тие го засилуваат јавниот притисок за построги мерки и ја формираат јавната перцепција за криминалот, а од друга страна, имаат потенцијал да ја подигнат јавната свест и да придонесат кон хумани и ефективни политики. Клучно е медиумите да преземат одговорна улога, а институциите да обезбедат транспарентност и

[84]Stefanovska, V. (2016). Crime story in the Macedonian printed daily newspapers. *International Journal of Criminology and Sociology*, *5*(2).

комуникација со јавноста, со цел да се постигне баланс помеѓу потребата за јавна безбедност и заштита на човековите права, како и да се обезбеди праведна и непристрасна правда.

ГЛАВА 5

5. ПОЛИТИЧКИ И СОЦИЈАЛНИ ФАКТОРИ КОИ ВЛИЈААТ ВРЗ ИЗБОРОТ НА КАЗНЕНИ САНКЦИИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Изборот на казнени санкции не е само технички правен процес туку е длабоко вплетен во поширок политички и социјални контексти кои го обликуваат начинот на кој се дизајнира и спроведува казнената политика. Во Република Северна Македонија, како и во многу други земји, овие фактори играат суштинска улога во формирањето на судската пракса и законодавството, влијаејќи на тоа кои видови казни се повеќе застапени и како се применуваат. Во Република Северна Македонија, политичките и социјалните варијабли имаат значајна улога во одредувањето на кривичната политика и изборот на казнени санкции, особено во светлината на актуелните проблеми со кои се соочува правниот систем. Политичките фактори вклучуваат одлуки донесени од локалните и националните власти, притисок од владејачките структури и влијание од меѓународни организации и институции како што се Европската Унија и Советот на Европа, кои ја поддржуваат хармонизацијата на домашните закони со меѓународните стандарди за човекови права. Во обид да покажат „цврст став“ против криминалот, овие политички фактори често ја насочуваат кривичната политика кон привремени решенија, што повремено резултира со пренатрупаност на поправните установи и неправилна употреба на затворските казни. Сепак, кои последици се сметаат за соодветни и ефикасни директно зависи од општествените фактори, како што се културните норми, јавната перцепција за казните, социо-економските услови, образовното ниво и историските искуства на општеството. Степенот до кој јавноста верува дека алтернативните санкции како условна казна, домашен притвор или општествено корисна работа овозможуваат реинтеграција на осудените лица и зачувување на јавната безбедност го одредуванивото на општествена поддршка за таквите мерки. Истовремено, институционалните и финансиските

ограничувања на државата, како што се капацитетот на затворските установи или ресурсите за условна казна, влијаат на реалната веројатност за спроведување на специфични санкции. Генерално, изборот на казнени санкции во Македонија е резултат на комплицирана интеракција помеѓу институционалните капацитети, општествените очекувања и политичките притисоци. За да се обезбеди ефикасна превенција на криминалот, еднаков третман на сторителите и јавна доверба во правниот систем, успешната казнена политика бара внимателна рамнотежа помеѓу репресивните и ресоцијализирачките аспекти на казнувањето.

5.1. ПОЛИТИЧКИ ФАКТОРИ

Недоследностите, селективното гонење и дискусиите за правдата наспроти политичката целесообразност - особено кога станува збор за корупција, протести или економска политика - често се резултат на политички фактори кои имаат значително влијание врз кривичните санкции преку влијание врз законите, насочување на спроведувањето, влијание врз изрекувањето казни, па дури и утврдување одговорност за моќни личности. Довербата на јавноста во институциите, законодавните цели (како што се задолжителните минимуми), извршните наредби и силните интереси на организираниот криминал, сите придонесуваат за низа резултати, од лесни казни до строги.

1. Политички притисок и одговорност пред јавноста

Политичките актери во Северна Македонија, вклучувајќи ги законодавците, владиниот врв и политичките партии, често се чувствуваат притиснати од јавноста и медиумите да преземат решителни чекори против криминалот. Во ситуации кога јавноста бара „тврда рака“ и поостри казни, политичарите имаат тенденција да ја засилат репресивната политика како начин да ја покажат својата посветеност на безбедноста и правдата. Овој политички одговор се особено изразен во периоди на изборни кампањи или по јавни инциденти со големо медиумско внимание, кога политичките субјекти сакаат да ја добијат довербата на гласачите преку најави за строги мерки[85].

[85]Stefanovska, V. (2016). Crime story in the Macedonian printed daily newspapers. *International Journal of Criminology and Sociology*, *5*(2).

2. Популизам и краткорочни политички интереси

Во некои случаи, казнената политика станува поле за популистички настапи кадешто политичките лидери користат теми поврзани со криминалот и казнувањето за да привлечат гласачи. Ова често резултира со воведување на закони и мерки кои се поостри одошто е рационално потребно, само за да се задоволат јавните очекувања и да се добијат политички поени. Популистичките политики честопати ја пренагласуваат потребата за репресија и занемаруваат долгорочни ефекти како ресоцијализација и превенција.

3. Влијание на меѓународни обврски и евроинтеграции

Република Северна Македонија, како кандидат за членство во ЕвропскатаУнија, е под постојан притисок да ја усогласи својата казнена политика со европските стандарди, особено во делот на заштитата на човековите права и примената на алтернативни казнени мерки. Ова доведува до постепено внесување на помодерни и похумани пристапи, како што се пробацијата и електронскиот надзор, кои понекогаш се во контраст со јавниот и политичкиот притисок за построги казни[86].

4. Внатрешно-политички конфликти и поделби

Политичката нестабилност и конфликтите меѓу различните политички сили може да го комплицираат формирањето на казнената политика. Понекогаш казнените мерки стануваат дел од поширокиот политички спор, кадешто различни партии се обидуваат да го контролираат правосудството или да влијаат на неговата практика за политички цели.

5.2. СОЦИЈАЛНИ ФАКТОРИ

Извршувањето на кривични дела (сиромаштија, образование, семејна структура) и искуството и ефикасноста на казните (социо-економскиот статус што ги одредува казните/затворот, односите во заедницата што влијаат врз неформалните санкции, потребите за рехабилитација) се значително под влијание на социјалните фактори. Економската нееднаквост, образовнотониво, семејните ситуации, кохезијата во заедницата, па дури и индивидуалните карактеристики на однесувањето се важни

[86]Stefanovska, V. (2016). Crime story in the Macedonian printed daily newspapers. *International Journal of Criminology and Sociology*, *5*(2).

елементи што влијаат врз стапките на криминал и како се гледаат казните како што се глобите или затворањето и придонесуваат за рецидивизам.

1. Јавната перцепција и стравот од криминал

Во македонското општество, како и во многу други, перцепцијата за безбедност и криминал игра значајна улога во формулирањето на казнената политика[87]. Кога јавноста ја доживува безбедноста како загрозена или кога се зголемува бројот на одредени видови криминални дела (на пример насилство, кражби или корупција), се зголемува и притисокот за построги казни. Ова создава општествена клима кадешто репресивните мерки се почесто прифатени и дури барани како единствен начин за справување со проблемите.

2. Културолошки и традиционални влијанија

Културните вредности и традициите во Северна Македонија, кои вклучуваат силни семејни врски и колективистички вредности, влијаат на пристапот кон казнувањето. На пример, за одредени кривични дела, како што се семејно насилство или дела поврзани со честа и моралот, јавната и политичката реакција може да биде поригидна и да бара построги санкции. Овие вредности понекогаш влијаат на судската пракса, особено кога се работи за олеснителни или заоштрувачки околности.

3. Социјална структура и економски фактори

Социјалната и економската состојба во земјата, особено високото ниво на сиромаштија и невработеност, влијае на тоа како казните се перципираат и кој вид на санкции се применуваат. На пример, паричните казни во економски неразвиени средини може да бидат помалку ефективни како превентивна мерка, додека алтернативните казни кои бараат одредени ресурси (како пробацијата) можат да имаат ограничена примена поради недостаток на инфраструктура.

4. Образовен и информативен аспект

Нивото на образованост и степенот на свест кај населението за човековите права и современите казнени теории влијаат врз прифаќањето на похумани и похуманистички казнени политики. Поголемата свест и едукација се услов за поддршка на мерки кои ја

[87]Stefanovska, V. (2016). Crime story in the Macedonian printed daily newspapers. *International Journal of Criminology and Sociology*, *5*(2).

нагласуваат ресоцијализацијата и алтернативните санкции, наместо исклучиво репресивни казни[88].

5.3. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ И СИСТЕМСКИ ФАКТОРИ (ПОВРЗАНИ СО ПОЛИТИЧКИ И СОЦИЈАЛНИ)

Во Република Северна Македонија, институционалните и системските варијабли се клучни во одредувањето на изборот и ефикасноста на кривичните санкции. Способноста и организацискиот дизајн на организациите што ги спроведуваат кривичните закони - Министерството за правда, Управата за извршување на санкциите и особено правниот систем - се од витално значење во овој поглед. Употребата на алтернативни казни и програми за ресоцијализација често е ограничена поради недостаток на средства, персонал и современа инфраструктура, што ги фаворизира традиционалните затворски казни. Системските варијабли, исто така, ја вклучуваат законската рамка, кадешто видовите санкции што можат да се спроведат и оние што се ограничени или несоодветно регулирани се определени од наведените казнени мерки и процесите за нивна примена. Дополнително, ефикасноста на казнените мерки и нивниот капацитет за постигнување ресоцијализација и спречување на рецидивизам се директно под влијание на внатрешната соработка меѓу институциите, вклучувајќи ги судовите, пробациските служби и социјалните работници. Друг системски проблем што го одредува потенцијалот за модифицирање и подобрување на казнената политика е достапноста на сигурни и интегрирани податоци за рецидивизмот и ефектите од казните, како и следењето и евалуацијата на казнените мерки. Долгорочното создавање на функционален, правичен и ефикасен систем на кривична правда зависи од институционалната стабилност, стручната обука на судиите и службениците за условна казна и создавањето единствен систем за следење и евалуација.

- **Независноста и капацитетот на судството:** Во држави кадешто судството не е доволно независно или е под влијание на политиката, изборот на казнени мерки може да биде мотивиран од политички, а не од правни критериуми. Во Македонија

[88]Stefanovska, V. (2016). Crime story in the Macedonian printed daily newspapers. *International Journal of Criminology and Sociology*, *5*(2).

ова е чувствителна тема, кадешто судската независност е во процес на подобрување, но политичките влијанија сèуште се присутни[89].

Ресурси и инфраструктура: Ограничените материјални и човечки ресурси во казнено-поправните установи, пробационите служби и други институции влијаат врз практичната примена на одредени казнени мерки. Доколку нема доволно капацитет за пробација или електронски надзор, судовите ќе бидат принудени почесто да изрекуваат традиционални казни како затвор.

Изборот на казнени санкции во Република Северна Македонија е резултат на комплексна и динамична интеракција помеѓу политички, социјални, економски и институционални фактори. Политичките притисоци и јавниот страв од криминал честопати водат кон заострување на казнената политика, додека влијанието на европските интеграции и развојот на правосудниот систем овозможуваат постепено усвојување на похумани и модерни пристапи. Разбирањето на овие фактори е клучно за креирање на ефективна, праведна и одржлива казнена политика која ќе одговара на реалните потреби на општеството, со почитување на човековите права и принципите на владеење на правото[90].

5.4. РЕФОРМСКИ НАСОКИ ВО КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Казнената политика во Република Северна Македонија се наоѓа во фаза на динамични предизвици и трансформации, со цел да одговори на потребите за ефективно, праведно и хумано справување со криминалот. Со оглед на комплексноста на современите криминолошки феномени, како и на притисоците од јавноста, политичките актери и меѓународните организации, реформите во оваа сфера се неопходни за унапредување на правниот систем и заштита на човековите права. Следниве реформски насоки претставуваат приоритетни области за развој на казнената политика во земјата[91]:

[89]Ministry of Justice. (2022). *Annual Report on the Execution of Criminal Sanctions in the Republic of North Macedonia*. Skopje: Ministry of Justice.
[90]Ministry of Justice. (2022). *Annual Report on the Execution of Criminal Sanctions in the Republic of North Macedonia*. Skopje: Ministry of Justice.
[91]Државен завод за статистика (ДЗС). (2023). *Криминална статистика: пријавени, обвинети и осудени лица во Република Северна Македонија*. Скопје: ДЗС.

1. **Промена на парадигмата на казнување: од репресија кон ресоцијализација**

Во традиционалниот пристап во Македонија, казнувањето најчесто се гледаше како средство за репресија и одмазда, со главен фокус на изрекување на казни кои треба да ги одвратат сторителите преку строги мерки. Меѓутоа, современите казнени теории укажуваат дека ресоцијализацијата и реинтеграцијата на осудените лица во општеството се клучни за долгорочно намалување на рецидивизмот.

- Реформите треба да овозможат развој на програми за едукација, стручно оспособување, психолошка и социјална поддршка во казнено-поправните установи.
- Воведување индивидуализиран пристап во третманот на осудените лица, со цел да се адресираат нивните специфични потреби и ризици.
- Интензивирање на примена на алтернативни казни кои овозможуваат ресоцијализација надвор од казнено-поправните установи.

2. **Јакнење и проширување на алтернативните санкции**

Традиционалното користење на затворските казни доведе до пренатрупаност во казнено-поправните установи и неефикасно справување со криминалот. Реформските насоки предвидуваат:

- Зголемување на примената на алтернативни казни, како што се пробација, условна осуда, домашен притвор и електронски надзор.
- Унапредување на правната рамка и инфраструктурата за имплементација на овие мерки, особено со развој на пробационите служби и технички средства.
- Обука на судии и други правосудни актери за примена на алтернативни мерки според принципите на индивидуализирана казна.
- Евалуација на ефективноста на алтернативните казни преку редовни мониторинзи и истражувања.

3. **Усогласување на законодавството со европските стандарди и меѓународните обврски**

Европската интеграција и членството во меѓународни организации како Советот на Европа го зголемуваат притисокот за усогласување на домашната казнена политика со меѓународните стандарди, особено во делот на заштитата на човековите права и достоинството на осудените лица.

- Продолжување на реформите во Кривичниот законик и Законот за извршување на санкции со имплементација на препораките на Европскиот комитет за спречување тортура и сурово, нечовечно или понижувачко постапување.
- Усвојување норми кои овозможуваат поголема транспарентност и отчетност во казнено-поправниот систем.
- Обезбедување на пристап до правна и медицинска помош за осудените, како и механизми за заштита од злоупотреби и дискриминација[92].

4. **Унапредување на превентивните мерки и соработка со локалните заедници**

Една од главните цели на казнената политика е превенцијата на криминалот. Реформите треба да го потенцираат развојот на превентивни програми, особено за ранливите категории:

- Создавање и поддршка на програми насочени кон младите, со цел рано откривање на ризик-фактори и превенција на криминалното однесување.
- Вклучување на граѓанските организации, локалната самоуправа и други институции во превентивните активности.
- Развој на социјални политики кои ќе го намалат социо-економскиот притисок и ќе го намалат ризикот од криминално однесување.

5. **Јакнење на капацитетите и независноста на правосудните институции**

Ефективната казнена политика зависи од професионализмот и независноста на судскиот систем. Затоа потребни се:

- Обуки и континуирано стручно усовршување на судиите, обвинителите и правосудните службеници, со фокус на современи казнени теории и права на човека.
- Воведување механизми за следење и евалуација на казнената практика, со цел да се обезбеди еднаква и праведна примена на казните.
- Зголемување на транспарентноста и отчетноста на судските одлуки кон јавноста.
- Зголемување на кадровскиот капацитет и подобрување на условите за работа во пробационите служби.

[92]Државен завод за статистика (ДЗС). (2023). *Криминална статистика: пријавени, обвинети и осудени лица во Република Северна Македонија*. Скопје: ДЗС.

6. **Подобрување на условите и услугите во казнено-поправните установи**

- Реализација на проекти за модернизација на казнено-поправните установи, со акцент на хуман третман, заштита на здравјето и безбедноста на осудените лица.
- Обезбедување на здравствени услуги, вклучувајќи ментално здравје и третман на зависности.
- Воспоставување на социјални програми за подготовка на осудените за нивно враќање во општеството.
- Соработка со невладини организации за обезбедување дополнителна поддршка.

7. **Интеграција на мултидисциплинарен пристап во казнениот систем**

- Формирање на тимови составени од правници, социјални работници, психолози и други професионалци кои ќе работат на ресоцијализација и индивидуализирани мерки.
- Воведување на психолошка и социјалнапроценка како дел од процесот на изрекување и извршување на казни.
- Развој на програми за ментална рехабилитација и третман на адикции.

8. **Примена на технологии и иновации во казнениот систем**

- Зголемување на користењето на електронски надзор и други технологии како дел од алтернативните казни.
- Развој на системи за мониторинг и евиденција кои ќе ја подобрат ефикасноста и транспарентноста во извршувањето на казните.
- Обука на кадрите за употреба на нови технологии.

Реформите во казнената политика на Република Северна Македонија мора да бидат сеопфатни, интегрирани и континуирани, насочени кон создавање на систем кој ќе ја балансира јавната безбедност, правдата и човековите права. Овие реформски насоки, доколку се спроведат, ќе помогнат во изградба на праведен, ефективен и хуман казнен систем кој ќе овозможи намалување на криминалот и подобра интеграција на осудените лица во општеството.

5.5. АНАЛИЗА НА ЕФЕКТИВНОСТ НА КАЗНЕНИТЕ САНКЦИИ

Степенот до кој различните мерки ги постигнуваат своите главни цели - спречување на криминал, реинтеграција на сторителите и општествена заштита - е главниот акцент на анализата на ефикасноста на кривичните казни. Потенцијалот на санкциите да придонесат за долгорочно намалување на криминалното однесување и подобрување на јавната безбедност е она што ја одредува нивната ефикасност, а не строгоста или количината на изречените казни. Затворските казни имаат репресивен ефект во Република Северна Македонија, но бидејќи има малку програми за интеграција и малку можности за ресоцијализација, тие често се поврзани со висока стапка на рецидивизам. Кога се комбинираат со прилагоден пристап, психолошка помош и континуиран надзор, алтернативните санкции како условна казна, домашен притвор, електронско следење и општествено корисна работа покажаа подобра ефикасност во ресоцијализацијата и намалувањето на рецидивизмот. Системските и институционалните прашања, како што се способноста на судскиот систем, институционалната координација, правната рамка и достапноста на интегрирани податоци за рецидивизам и ефикасноста на иницијативите за ресоцијализација, исто така влијаат на тоа колку се ефикасни кривичните санкции. Дополнително, социјалните варијабли и јавните ставови за правдата и безбедноста влијаат на тоа дали граѓаните ќе ги прифатат и почитуваат санкциите, што ја зголемува нивната ефикасност. Казнената политика може да постигне целосна ефикасност и да воспостави рамнотежа помеѓу правдата, јавната безбедност и човековите права само преку интегриран пристап што ги вклучува сите овие елементи.

Ефективноста на казнените санкции се однесува на тоа колку тие успеваат да ги исполнат основните цели на казнувањето, како што се превенцијата на криминалот, ресоцијализацијата на сторителите и заштитата на општеството. Оваа анализа ги разгледува различните видови санкции и факторите што влијаат врз нивната успешност.

5.5.1. ПОИМОТ „ЕФЕКТИВНОСТ“ ВО КОНТЕКСТ НА КАЗНЕНИТЕ САНКЦИИ

Ефективноста како поим во општиот смисол значи способност да се постигне саканиот резултат. Во контекст на казнените санкции, ефективноста се однесува на тоа

колку една казнена мерка успева да ги оствари целите на казнувањето — односно да придонесе кон намалување на криминалот, ресоцијализација на сторителот и заштита на општеството[93].

1. Цели на казнените санкции и нивната врска со ефективноста

За да се разбере ефективноста, прво треба да се разгледаат целите што ги има казнената санкција:

Детерентна (превентивна) цел: Казната треба да дејствува како предупредување, одвраќајќи ги потенцијалните сторители од извршување на кривични дела, како и да гиспречивеќеосудените од повторување на криминал. Ефективна казна во овојконтекст е тааштосоздава чувство на неизбежност и несаканипоследици за сторителите.

1. **Ресоцијализирачка цел:** Казната треба да помогне во менување на однесувањето на осуденото лице, преку образование, терапија или поддршка, со цел да се интегрира повторно во општеството. Оваа цел бара казната да биде прилагодена на потребите и можностите на лицето, што бара индивидуализиран пристап.
2. **Репресивна (казнена) цел:** Казната треба да обезбеди справедлив одговор на стореното дело, со што се задоволува правдата и се укажува на сериозноста на прекршокот. Оваа цел е поврзана со чувството на правда кај жртвите и општеството.
3. **Ресторативна цел:** Се однесува на обнова на нарушените односи помеѓу сторителот, жртвата и заедницата, што ја зголемува социјалната хармонија и намалува конфликтите.

2. Димензиите на ефективноста

- **Функционална ефективност:** Колку казната ги исполнува своите формални цели (на пр. дали ја намалува стапката на криминал).
- **Општествена ефективност:** Колку казната е прифатена од општеството, дали создава доверба во правосудниот систем и дали го зајакнува чувството на правична правда.
- **Индивидуална ефективност:** Колку казната е успешна во промена на однесувањето на конкретното осудено лице и во неговата реинтеграција.

[93]Latessa, E. J., & Lovins, B. K. (2019). *Correctional interventions for reducing recidivism*. In J. P. Wright & M. T. Cullen (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminological Theory* (pp. 391–410). Oxford University Press.

- **Долгорочна ефективност:** Колку казната придонесува за одржливо намалување на криминалот и подобрување на безбедноста со текот на времето.

3. Фактори кои ја одредуваат ефективноста на казнените санкции

- **Пропорционалност и адекватност:** Казната треба да одговара на тежината на делото и на околностите на сторителот.
- **Време и навремена примена:** Казната треба да биде изречена и извршена без одложување, за да има превентивен ефект.
- **Јасност и транспарентност:** Правнитенорми и казните треба да бидат јасни и познати на јавноста.
- **Социјална поддршка и ресоцијализација:** Ова ја зголемува шансата осудените да се променат и да не се вратат на криминал.
- **Квалитет на казнено-поправните установи и програми:** Лоши услови и недостаток на програми за реинтеграција ја намалуваат ефикасноста.
- **Културни и општествени фактори:**Општиот став кон казната и криминалот влијае на тоа дали казната ќе има сакан ефект.

4. Разлики во ефективноста според видот на казнените санкции

- **Затворска казна:** Може да биде ефикасна за сериозни кривични дела, но често ја зголемува рецидивноста ако не се придружува со програми за ресоцијализација.
- **Алтернативни санкции (пробација, домашен притвор, електронски надзор):** Обично се поефикасни во ресоцијализација и намалување на повторување на делата, особено кога се применуваат со квалитетен надзор.
- **Парични казни:** Ефикасни за помали прекршоци, но со ограничен превентивен ефект за поголем криминал.

Ефективноста на казнените санкции е комплексен и мултидимензионален поим кој ги опфаќа сите аспекти на нивната примена и резултат. Таа не се мери само со строгост или суровост, туку со способноста на санкцијата да создаде превентивен, ресоцијализирачки и праведен ефект во општеството. За да бидат казнените мерки вистински ефективни, потребен е балансиран пристап што ги интегрира сите овие аспекти и ги адаптира санкциите според конкретните услови и потреби[94].

[94]Latessa, E. J., & Lovins, B. K. (2019). *Correctional interventions for reducing recidivism*. In J. P. Wright & M. T. Cullen (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminological Theory* (pp. 391–410). Oxford University Press.

5.5.2. МЕТОДИ ЗА МЕРЕЊЕ НА ЕФЕКТИВНОСТА НА КАЗНЕНИТЕ САНКЦИИ

1. Мерење на рецидивизам

Што е рецидивизам?

Рецидивизмот претставува повторно извршување на кривично дело од страна на лице кое претходно било осудено и издржало казна. Тој е еден од најчестите и најзначајни показатели за тоа колку е ефикасна казнената санкција во спречување на повторно криминално однесување[95].

Методи за мерење:

- **Долгорочно следење на осудени лица:** Следење на поединци по нивното излегување од казнено-поправна установа или по завршување на казната (затвор, пробација, условна казна). Обично се следи период од 1, 3 или 5 години за да се утврди дали лицето повторно ќе изврши кривично дело.
- **Споредба на различни казнени мерки:** Анализа на рецидивизмот кај лица кои биле осудени на различни казни, како што се затвор, електронски надзор, домашен притвор, пробација и парични казни, со цел да се утврди која мерка е поефикасна во спречување на повторување.
- **Користење на правосудни и полициски бази на податоци:** Обработка на официјални податоци за повторни кривични дела, изречени санкции и повратни осуди.

Ограничувања:

- Рецидивизмот може да биде влијае од повеќе фактори надвор од казната, како што се социјалната средина, личните услови и пристапот до помош.
- Не сите криминални дела се откриваат и пријавуваат, па статистиката може да не е целосно точна[96].

[95]Latessa, E. J., & Lovins, B. K. (2019). *Correctional interventions for reducing recidivism*. In J. P. Wright & M. T. Cullen (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminological Theory* (pp. 391–410). Oxford University Press.
[96]Latessa, E. J., & Lovins, B. K. (2019). *Correctional interventions for reducing recidivism*. In J. P. Wright & M. T. Cullen (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminological Theory* (pp. 391–410). Oxford University Press.

2. Мерење на ресоцијализација

Што е ресоцијализација?

Ресоцијализацијата се однесува на процесот на позитивна промена на осуденото лице со цел повторно да се вклучи во општеството како продуктивен, одговорен граѓанин без криминално однесување[97].

Методи за мерење:

- **Квалитативни истражувања (интервјуа и анкети):** Се спроведуваат анкети и интервјуа со поранешни осудени лица за нивниот став кон казната, промените што ги доживеале, нивната интеграција во општеството, вработување, образование и односи со семејството и заедницата.
- **Проценка на учество и успех во ресоцијализирачки програми:** Анализа на тоа колку осудени лица се вклучуваат и завршуваат програми за образование, професионална обука, терапија за зависности или психолошка поддршка во казнено-поправните установи или во рамките на алтернативни мерки како пробацијата.
- **Социјални индикатори:** Следење на индикатори како што се стабилно вработување, живеалиште, семејни односи, учество во заедницата, и избегнување на конфликти со закон.
- **Евалуација на појавата на проблематично однесување:** Следење на евентуални проблеми како злоупотреба на дроги, алкохол, повторување на социјално неприфатливо однесување и други фактори кои влијаат на успешноста на ресоцијализацијата.

Ограничувања:

- Тешко е да се мери ресоцијализацијата само преку бројки бидејќи тоа е комплексен и индивидуален процес.
- Потребен е пристап кој ги интегрира личните искуства, социјалниот контекст и системските влијанија.

[97]Cullen, F. T., & Jonson, C. L. (2017). *Correctional theory: Context and consequences* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

3. Мерење на јавна безбедност

- Што е јавна безбедност?

Јавната безбедност се однесува на степенот на заштита на општеството од криминални дела и на чувството на сигурност кај граѓаните[98].

- **Методи за мерење:**

- **Статистичка анализа на криминалитетот:** Пратење и споредба на бројот и видот на криминални дела на национално и локално ниво. Особено важно е да се следат трендовите пред и по воведување на нови казнени мерки или политики.
- **Истражување на перцепцијата на јавноста:** Анкети и истражувања кои ја мерат довербата на граѓаните во правосудниот систем, чувството на безбедност во својата околина, и нивниот став кон ефикасноста на казнената политика.
- **Анализа на безбедносни индикатори:** Вклучува податоци за бројот на инциденти, пријавени кривични дела, реакции на полицијата и правосудството, како и заштитни мерки во заедницата[99].

- **Ограничувања:**

- Јавната перцепција може да биде под влијание на медиумите, политичките ставови и други фактори кои не секогаш ги одразуваат реалните податоци.
- Безбедноста е комплексен поим што зависи и од други системи (полиција, социјални служби, локална самоуправа).

- Важност на интегриран пристап

Мерењето на ефективноста на казнените санкции не смее да се базира само на еден од овие аспекти, туку треба да вклучува комбиниран пристап:

- **Рецидивизмот** покажува колку казната ја спречува повторната криминална активност.
- **Ресоцијализацијата** ја следи способноста на системот да ги врати осудените како функционални членови на општеството.

[98]Peovska, N., Bacanovic, O., & Trajanovska, V. (2021). The media influence on public attitudes about punitiveness. Во *International Scientific Conference "30 years of independent Macedonian state"*. Faculty of Security – Скопје.

[99]Peovska, N., Bacanovic, O., & Trajanovska, V. (2021). The media influence on public attitudes about punitiveness. Во *International Scientific Conference "30 years of independent Macedonian state"*. Faculty of Security – Скопје.

- **Јавната безбедност** ја прикажува општата состојба и довербата во правосудниот систем.

Само кога сите овие фактори ќе се анализираат заедно, може да се донесе целосен заклучок за вистинската ефективност на казнените санкции и да се препорачаат подобрувања.

5.5.3. АНАЛИЗА НА ДОСТАПНИ ПОДАТОЦИ ОД ДРЖАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

1. Министерство за правда

- Улога и значење

Министерството за правда е главна институција која ја координира политиката за правосудство во земјата, вклучително и политиката за казни и нивно извршување. Одговорно е за подготовка на законски решенија, реформи, како и за имплементација на стандарди и препораки од меѓународни организации (на пример, Совет на Европа и ЕУ)[100].

-Достапни податоци и документи

- **Извештаи за реформи:** Министерството објавува периодични извештаи за реформите во правосудството, кои содржат информации за нови казнени политики и иновации (на пример, воведување на алтернативни санкции, пробација, електронски надзор).
- **Законски текстови и образложенија:** Тука се опишани измените и дополнувањата на Кривичниот законик и Законот за извршување на санкции.
- **Планови и стратегии:** Министерството објавува стратегии за развој на правосудниот систем кои опфаќаат и политики за подобрување на ефективноста на казнените мерки.

-Ограничувања

- Недостасуваат систематски објавени статистики поврзани со изречените казни, нивната ефикасност, рецидивизам и ресоцијализација.

[100]Министерство за правда на Република Северна Македонија. (2022). *Стратегија за развој на правосудниот систем 2022–2027*. Скопје: Министерство за правда.

- Податоците често се фрагментирани и не се лесно достапни за јавноста и истражувачите.

2. Управата за извршување на санкции (УИС)

- Улога и мисија

Управата за извршување на санкции е институција која директно ја спроведува казнената политика преку управување со казнено-поправните установи и спроведување на алтернативни мерки (пробација, електронски надзор и сл.)[101].

-Достапни податоци

- **Капацитет на установите и пополнетост:** Податоци за бројот на казнено-поправни установи, капацитет и моментална пополнетост на казненици.
- **Пробација и алтернативни санкции:** Податоци за бројот на лица кои се на пробација, користење на електронски надзор, домашен притвор, и условни осуди.
- **Програми за ресоцијализација:** Информации за активности како образование, обука, психолошка поддршка и работа во установите.

-Статистички извештаи

- Објавуваат годишни извештаи кои содржат информации за бројот на издржани казни, бројот на казнени лица по категории и видови казни.
- Податоци за рецидивизмот и успешноста на ресоцијализирачките мерки не се редовно и систематски објавувани.

-Ограничувања

- Системот за мониторинг и евалуација на ефективноста на санкциите е сèуште во развој.
- Недостасуваат длабински анализи кои ги поврзуваат казните со рецидивизмот и јавната безбедност.

3. Државен завод за статистика (ДЗС)

- Улога и значење

ДЗС е главна институција за собирање, обработка и објавување официјалнис татистички податоци во Македонија, вклучително и податоци поврзани со кривичниот систем[102].

[101]Управа за извршување на санкции (УИС). (2023). *Годишен извештај за работата на казнено-поправните установи и пробацијата*. Скопје: УИС.

-Достапни податоци

- **Криминална статистика:** Податоци за пријавени, обвинети и осудени лица по видови кривични дела, распоред по региони и демографски карактеристики.
- **Трендови:** Годишни и повеќегодишни трендови во криминалитетот и правосудството.
- **Образовен и демографски профил на осудените:** Информации за возраст, пол, образование и етничка припадност на осудените лица.

-Примена на податоците

- Овие податоци се користат за анализа на општите трендови во криминалитетот, што директно влијае врз казнената политика.
- Помагаат за следење на социјалните фактори кои влијаат на криминалното однесување.

-Ограничувања

- Податоците не даваат детални информации за типот и ефективноста на казнените санкции.
- Недостасуваат податоци за рецидивизам и долгорочни резултати од изречените санкции.

- Синтеза и препораки

- Главни забелешки:

- **Фрагментирани податоци:** Институциите располагаат со многу корисни податоци, но тие се често фрагментирани и не се интегрирани во централен систем кој би овозможил детална анализа на ефективноста на казнените мерки.
- **Недостаток на податоци за рецидивизам и ресоцијализација:** Овие два клучниин дикатори за мерење на ефективност се најмалку застапени во официјалните статистики.
- **Недоволна транспарентност:** Податоците се ретко достапни до поширокатa јавност, што ја намалува можноста за независни анализи и мониторинг.

[102]Државен завод за статистика (ДЗС). (2023). *Криминална статистика: пријавени, обвинети и осудени лица во РепубликаСевернаМакедонија*. Скопје: ДЗС.

-Препораки за подобрување:

- **Интеграција на податоци:** Создавање единствена платформа за собирање, обработка и анализа на податоци од сите релевантни институции (Министерство за правда, УИС, ДЗС).
- **Регуларни извештаи:** Објавување редовни извештаи кои ќе ги опфаќаат клучните показатели за ефикасноста на казнената политика, особено рецидивизам и ресоцијализација.
- **Подобрување на мониторинг системите:** Развивање на системи за следење на поединечни случаи, особено кај лица на пробација или алтернативни санкции.
- **Зголемување на транспарентноста:** Овозможување пристап до податоците и извештаите и за граѓанскиот сектор и за академската јавност.

5.5.4. ЕФИКАСНОСТ НА РАЗЛИЧНИ ТИПОВИ КАЗНЕНИ САНКЦИИ

1. Затворски казни

Опис

- Најтежок и најчесто користен вид санкција.
- Вклучува лишување од слобода во казнено-поправни установи.

Ефикасност

- **Репресивна функција:** Ја оневозможува осудената личност да врши криминални дејства за време на казната.
- **Ресоцијализација:** Во Македонија, како и во многу други земји, капацитетот за квалитет на ресоцијализација во затворите е ограничен. Недоволните услови и пренатрупаност го намалуваат позитивниот ефект.
- **Рецидивизам:** Истражувањата покажуваат дека затворските казни имаат релативно висок степен на рецидивизам по ослободување, особеноако не се следат со соодветни ресоцијализирачки мерки.
- **Јавна безбедност:** Иако на краток рок ја подобрува, на долг рок не ги решава причините за криминалното однесување.

2. Условна осуда

Опис

- Осуденото лице не издржува казна затвор веднаш, туку е условно осудено под надзор.
- Се дава можност за промена на однесувањето без лишување од слобода.

Ефикасност

- **Ресоцијализација:** Промовираврaќање во општеството со поддршка и надзор, што ја зголемува шансата за успешна интеграција.
- **Превенција:** Помага да се намали пренатрупаноста во затворите и избегнува негативните ефекти од лишување од слобода.
- **Рецидивизам:** Подуслов да се обезбеди адекватен надзор и поддршка, стапките на рецидивизам се значително пониски од кај затворските казни.
- **Во Македонија:** Условната осуда е една од најкористените алтернативни санкции и е оценета како успешна во намалување на оптовареноста на казнено-поправниот систем.

3. Парични казни

Опис

- Осуденото лице плаќа парична сума како казна.

Ефикасност

- **Превенција:** Може да биде ефикасна за помалку сериозни прекршоци или првични прекршувања.
- **Социјален аспект:** За повисоките слоеви може да биде помалку ефикасна, бидејќи финансискиот товар не е голем.
- **Ресоцијализација:** Не ја адресира причината за криминалното однесување.
- **Во Македонија:** Паричните казни се често изрекувани, особено за имотни и финансиски прекршоци.

4. Пробација

Опис

- Казна која подразбира надзор и поддршка на осуденото лице во заедницата, без лишување од слобода.
- Вклучува задолжително почитување на одредени правила и обврски.

Ефикасност

- **Ресоцијализација:** Висока ефикасност, бидејќи лицето останува во социјалната средина и добива помош за интеграција.
- **Рецидивизам:** Стапките на рецидивизам кај лица кои поминуваат низ програми за пробација се значително пониски.
- **Превенција:** Се користи како алтернатива на затворската казна и ја намалува оптовареноста на затворите.
- **Во Македонија:** Воведена по 2006 година и постепено развивана, пробацијата е една од најперспективните санкции во казнената политика.

5. Домашен притвор

Опис

- Лице е ограничено во движењето, но останува во својот дом.
- Често се комбинира со електронски надзор.

Ефикасност

- **Превенција:** Ефикасен начин за контролирање на осуденото лице без целосно лишување од слобода.
- **Ресоцијализација:** Лицето може да ја задржи својата работа и социјална мрежа.
- **Рецидивизам:** Стапките се ниски кога мерката е спроведена правилно и со соодветна поддршка.
- **Во Македонија:** Воведена како дел од реформите, оваа санкција е се почесто користена за помалку сериозни престапи и за лица кои не претставуваат висок ризик.

6. Општествено корисна работа (ОКР)

Опис

- Осуденото лице извршува работа за општествена корист, обично во јавни установи или општински служби.

Ефикасност

- **Ресоцијализација:** Помага во интеграција и развива одговорност кон општеството.
- **Превенција:** Има превентивен ефект, особено кога се користи како алтернатива на затвор.

- **Рецидивизам:** Стапките на повторување на кривични дела се значително пониски во споредба со издржување казна во затвор.
- **Во Македонија:** ОКР е дел од законската рамка и се применува во ограничен обем, главно за помали и средни дела.

ГЛАВА 6

6. СПОРЕДБА НА КАЗНЕНИТЕ САНКЦИИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА СО ИСКУСТВАТА НА ХРВАТСКА, СЛОВЕНИЈА И СРБИЈА СО ФОКУС НА ПРОБАЦИЈАТА КАКО АЛТЕРНАТИВА НА ЗАТВОРСКИТЕ КАЗНИ

Како алтернатива на затворската казна, пробацијата се покажа како успешна алатка за ублажување на пренатрупаноста во поправните установи и помагање во реинтеграцијата на лицата кои се осудени. Пробацијата за прв пат беше имплементирана во Република Северна Македонија во 2006 година и прогресивно еволуираше како дел од реформите на поправниот систем. Службениците за пробација се вработени од страна на судовите за да ги надгледуваат и помагаат лицата на кои им се изречени алтернативни казни. Слични процедури се забележани и во блиските земји: Словенија и Србија ги градат своите системи преку национални администрации и меѓународна соработка, додека Хрватска формираше Национална служба за пробација во 2015 година, која е признаена од Европската асоцијација за пробација. Во сите овие земји, главните придобивки од пробацијата се намалувањето на бројот на затвореници и државните трошоци, како и помошта во реинтеграцијата на лицата кои се осудени назад во општеството. Сепак, сите системи се соочуваат со споредливи проблеми, вклучително и барањето службениците за пробација да имаат повеќе ресурси и обука, како и подобра институционална координација. Во споредба со Хрватска, Словенија и Србија, Македонија има помал капацитет, но сè уште има многу можности за подобрување на кривичната политика преку вклучување на најдобрите практики од локалните искуства.

1. Хрватска[103]

Развој на пробацијата:

- Хрватска воспостави Национална служба за пробација во 2015 година, што ја доби наградата на Европската асоцијација за пробација (CEP) за најдобар развој на националните пробациски служби.

Клучни карактеристики:

- Пробацијата се спроведува преку судовите, а пробациските службеници извршуваат надзор и влијаат на ризичните фактори во однесувањето на осудените лица.
- Хрватска активно работи на развојот на пробацијата, со поддршка од меѓународни проекти и соработка со земји како Германија и Шпанија.
- Во 2024 година, хрватски пробациски службеници учествуваа во обука во Словенија, разменувајќи искуства и добри практики.

Предности:

- Намалување на бројот на затвореници и трошоците за државата.
- Поддршка за ресоцијализација и реинтеграција на осудените лица во заедницата.

Недостатоци:

- Потребна е дополнителна обука и ресурси за пробациските службеници.
- Потребна е подобра координација помеѓу различните институции.

2. Словенија[104]

Развојна пробацијата:

- Словенија воспостави Национална администрација за пробација, која е дел од Министерството за правда.
- Во 2024 година, словенечката влада го усвои текстот на Нацрт-законот за пробација, кој предвидува формирање на единствена институција за спроведување на заеднички санкции.

[103]Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske. (2024). *National probation service report 2024*. Zagreb: Ministarstvo pravosuđa.
[104]Ministarstvo za pravosodje Republike Slovenije. (2024). *Draft probation law and national administration for probation*. Ljubljana: Ministrstvo za pravosodje.

Клучни карактеристики:

- Пробацијата се спроведува преку судовите, а пробациските службеници извршуваат надзор и поддршка на осудените лица.
- Активна соработка со невладини организации и други институции во спроведувањето на пробацијата.

Предности:

- Намалување на бројот на затвореници и трошоците за државата.
- Поддршка за ресоцијализација и реинтеграција на осудените лица во заедницата.

Недостатоци:

- Потребна е дополнителна обука и ресурси за пробациските службеници.
- Потребна е подобра координација помеѓу различните институции.

3. Србија[105]

Развој на пробацијата:

- Србија воспостави Служба за пробација во 2010 година, која е дел од Министерството за правда.
- Во последнитег одини, Србија активно работи на развојот на пробацијата, со поддршка од меѓународни проекти и соработка со земји како Германија и Франција.

Клучни карактеристики:

- Пробацијата се спроведува преку судовите, а пробациските службеници извршуваат надзор и поддршка на осудените лица.
- Активна соработка со невладини организации и други институции во спроведувањето на пробацијата.

Предности:

- Намалување на бројот на затвореници и трошоците за државата.
- Поддршка за ресоцијализација и реинтеграција на осудените лица во заедницата.

Недостатоци:

- Потребна е дополнителна обука и ресурси за пробациските службеници.
- Потребна е подобра координација помеѓу различните институции.

[105]Ministarstvo pravde Republike Srbije. (2023). *Annual report on the development of probation in Serbia*. Belgrade: Ministarstvo pravde.

6.1. СПОРЕДБА НА ПРОБАЦИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА, ХРВАТСКА, СЛОВЕНИЈА И СРБИЈА

Карактеристика	Македонија	Хрватска	Словенија	Србија
Воспоставување на пробацијата	2019	2015	2024	2010
Национална служба	Да	Да	Да	Да
Број на осудени лица под пробација	~900	~1.000	~1.500	~1.200
Капацитет на системот	Висок	Висок	Висок	Висок
Основни предности	Намалување на затворската популација и трошоците за државата	Намалување на затворската популација и трошоците за државата	Намалување на затворската популација и трошоците за државата	Намалување на затворската популација и трошоците за државата

Табела 1. Разлики во пробација во Македонија, Хрватска, Словенија и Србија

Вид на казнена санкција	Македонија	Хрватска	Словенија	Србија
Затворска казна	Најтешка санкција, лишување од слобода. Ограничена ресоцијализација поради пренатрупаност и ограничени програми. Репресија, превенција на краток рок.	Лишување од слобода. Подобрена ресоцијализација во современи установи. Намалување на рецидивизмот при поддршка.	Лишување од слобода. Слично како во Хрватска, со фокус на рехабилитација.	Лишување од слобода. Ограничена ресоцијализација, рецидивизам висок без програми.
Пробација	Воведена по 2006, висока ефикасност за ресоцијализација. Намалување на рецидивизмот и затвореничкиот притисок.	Национална служба од 2015, високо развиена. Поддршка за ресоцијализација, намалување на бројот на затвореници.	Национална администрација за пробација. Поддршка од НВО и институции. Ефикасна за ресоцијализација.	Служба за пробација од 2010. Развивање со поддршка од меѓународни проекти. Ефикасназа ресоцијализација.
Условна осуда	Осуденото лице е под надзор. Намалување на притисокот во затворите, промовира ресоцијализација.	Слична примена како во Македонија.	Применета преку судовите, поддржува ресоцијализација.	Слично како во Македонија и Хрватска.

Домашен притвор	Ограничување на движењето, често со електронски надзор. Ресоцијализација, превенција, ниски стапки на рецидивизам.	Применета за помалку сериозни дела.	Слично како во Хрватска.	Слично како во Хрватска и Словенија.
Општествено корисна работа (ОКР)	Ограничено применета, главно за помали дела. Помага во ресоцијализација и превенција.	Дел од законот, се користи за помали дела. Поддршка за интеграција.	Слично како во Хрватска.	Слично како во Хрватска.
Парични казни	Ефикасни за помали прекршоци, ограничена превенција за поголеми дела.	Слична примена, ефективни за помали прекршоци.	Слично како во Хрватска.	Слично како во Хрватска и Словенија.

Табела 2. Компаративна класификација на казнените санкции

ГЛАВА 7

7. РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА КАКО СОВРЕМЕН ПРИСТАП ВО КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА

Ресторативната правда претставува современ концепт во казненото право кој се развива како алтернатива или дополнување на традиционалниот репресивен модел на казнување. За разлика од класичниот пристап, каде што фокусот е ставен исклучиво на сторителот и изрекувањето казна, ресторативната правда го пренасочува вниманието кон последиците од кривичното дело, жртвата и нарушените општествени односи.

Суштината на ресторативната правда се состои во настојувањето штетата предизвикана со кривичното дело да биде поправена, во најголема можна мера, преку активна вклученост на сторителот, жртвата и заедницата. Наместо исклучиво санкционирање, акцентот се става на одговорноста, дијалогот и обновувањето на довербата.

Овој пристап не ја негира потребата од казнување, туку ја надополнува со елементи кои придонесуваат кон подлабока и поодржлива ресоцијализација на сторителот и поголемо задоволство на жртвата од исходот на постапката.

7.1. РАЗЛИКИ ПОМЕЃУ РЕПРЕСИВНАТА И РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА

Традиционалниот репресивен модел на казнена правда се темели на државната реакција кон кривичното дело, при што конфликтот се третира како повреда на правниот поредок. Во овој модел, жртвата има секундарна улога, додека сторителот е објект на казнување.

Наспроти тоа, ресторативната правда го третира кривичното дело како повреда на конкретни лица и односи. Таа инсистира на активно учество на жртвата во процесот и преземање одговорност од страна на сторителот, не само формално, туку и суштински.

Овие разлики се од особено значење во контекст на ефективноста на казнените санкции, бидејќи истражувањата покажуваат дека сторителите кои активно учествуваат во ресторативни процеси почесто покажуваат искрено каење и помала склоност кон повторување на кривични дела.

7.2. ФОРМИ И МЕХАНИЗМИ НА РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА

Ресторативната правда се спроведува преку различни механизми, меѓу кои најпознати се медијацијата помеѓу сторител и жртва, конференциите со учество на заедницата и програмите за поправка на штета.

Медијацијата овозможува директен дијалог, во контролирана и безбедна средина, при што жртвата има можност да ги изрази последиците од делото, а сторителот да ја согледа реалната тежина на своите постапки. Овој процес често води кон договор за надоместување на штетата, симболично или материјално.

Во современите казнени системи, ресторативните механизми се применуваат најчесто кај полесни и средно тешки кривични дела, но постојат примери и за нивна примена кај потешки кривични дела, особено кога жртвата доброволно се согласува на учество.

7.3. РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА И ЖРТВАТА НА КРИВИЧНОТО ДЕЛО

Еден од најзначајните придонеси на ресторативната правда е зајакнувањето на улогата на жртвата во казнената постапка. Во класичниот систем, жртвата често се чувствува маргинализирана и незадоволна од исходот, дури и кога е изречена строга казна.

Ресторативниот пристап ѝ овозможува на жртвата активно да учествува во процесот, да поставува прашања, да бара објаснувања и да изрази емоции. Ова придонесува кон психолошко олеснување и чувство на правда кое не секогаш може да се постигне со класично казнување.

7.4. РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА ВО КОНТЕКСТ НА ПРОБАЦИЈАТА

Ресторативната правда е тесно поврзана со пробацискиот систем, бидејќи и двата концепти се насочени кон работа со сторителот во заедницата. Во рамки на пробацијата, ресторативните програми можат да бидат дел од индивидуалниот план за постапување.

Комбинирањето на пробациски надзор со ресторативни елементи овозможува поцелосен пристап кон сторителот, кој не се сведува само на контрола, туку и на морална и социјална одговорност.

7.5. ЕВРОПСКИ И МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ ЗА РЕСТОРАТИВНА ПРАВДА

Советот на Европа и Европската Унија ја препознаваат ресторативната правда како важен сегмент на современата казнена политика. Бројни препораки укажуваат на потребата од нејзино институционализирање и интеграција во националните правни системи.

Европските искуства покажуваат дека земјите кои систематски ја применуваат ресторативната правда бележат повисоко ниво на задоволство кај жртвите и подобри резултати во однос на ресоцијализацијата на сторителите.

7.6. МОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИЦИ ЗА ПРИМЕНА НА РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Во Република Северна Македонија, ресторативната правда сè уште не е доволно развиена како системски пристап. Иако постојат поединечни законски решенија и практики кои содржат ресторативни елементи, нивната примена е ограничена и несистематска.

Главни предизвици се недоволната информираност на правосудните актери, недостигот од специјализирани програми и ограничените институционални капацитети. Сепак, потенцијалот за развој е значителен, особено во комбинација со пробацијата и алтернативните санкции.

7.7. РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА КАКО ФАКТОР НА ЕФЕКТИВНОСТ НА КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА

Од аспект на ефективноста, ресторативната правда претставува важен коректив на класичниот казнен систем. Таа придонесува кон намалување на рецидивизмот, подобрување на општествената кохезија и рационализација на казнените ресурси.

Интеграцијата на ресторативниот пристап во казнената политика може да придонесе кон создавање поодржлив и поправеден систем, кој не се темели исклучиво на казнување, туку и на обновување на нарушените односи.

7.8. ОПШТА ОЦЕНКА НА УЛОГАТА НА РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА

Ресторативната правда претставува значаен чекор напред во развојот на современата казнена политика. Нејзината вредност не е во замената на класичните санкции, туку во нивното надополнување и унапредување.

Во контекст на Република Северна Македонија, нејзиното постепено воведување и развивање би можело значително да ја подобри ефективноста на казнените санкции и да придонесе кон поуспешна ресоцијализација на сторителите.

7.9. ПЕРСПЕКТИВИ ЗА ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈА НА РЕСТОРАТИВНАТА ПРАВДА ВО МАКЕДОНСКИОТ КАЗНЕНОПРАВЕН СИСТЕМ

Институционализацијата на ресторативната правда во Република Северна Македонија претставува важен чекор кон модернизација и хуманизација на казнената политика. За разлика од поединечни или неформални практики, системскиот пристап подразбира јасна законска рамка и воспоставување на стандарди за нејзина примена во различни фази од кривичната постапка.

Клучна улога во овој процес имаат судиите, јавните обвинители и пробациските служби, чие стручно оспособување и активно вклучување е неопходно за ефективна примена на ресторативните механизми. Дополнително, соработката со локалната заедница и граѓанскиот сектор може да придонесе кон обезбедување професионална поддршка и поширока примена на ресторативниот пристап.

Од аспект на ефективноста, институционализираната ресторативна правда може да придонесе кон растоварување на судовите, рационализација на трошоците и зајакнување на довербата на граѓаните во правосудниот систем, со што се наметнува како значаен елемент на современата казнена политика.

ЗАКЛУЧОК

Казнената политика претставува основна алатка на правниот систем која има за цел да обезбеди општествена безбедност, праведност и ред преку различни казнени санкции. Во Република Северна Македонија, последната деценија беше период на значајни промени и реформинасочени кон унапредување на казнената политика во согласност со европските стандарди и меѓународните препораки. Анализата спроведена во оваа работа овозможи длабинско разбирање на историскиот развој, ефективноста на различните видови казни, влијанието на политичките и социјалните фактори, како и споредба со искуствата на соседните земји и пошироко во Европа.

Историјата на казнената политика во Македонија ја одразува динамиката на општествените и политичките промени. Од традиционалниот, репресивен модел, преку постепени реформи и воведување на алтернативни мерки како пробацијата, домашниот притвор и електронскиот надзор, земјата настојува да ја трансформи расвојата казнена политика кон една похумана, ефикасна и модерна система. Сепак, практиката покажува дека, и покрај нормативните новини, во судската практика и понатаму доминираат класичните затворски казни. Ова е резултат на комплексен спој на фактори — од недоволна институционалн аподготвеност и ограничени ресурси до силно влијание на медиумите и јавниот притисок кој често бара строги мерки. Ефикасноста на казнените санкции, како главен индикатор за успешноста на казнената политика, беше предмет на детална анализа во оваа работа. При мерењето на ефективноста се користеа критериуми како рецидивизам, ресоцијализација и степен на заштита на јавната безбедност. Податоците од Министерството за правда, Управата за извршување на санкции и Заводот за статистика укажуваат дека алтернативните казни, особено пробацијата и домашниот притвор, имаат повисока ефикасност во намалувањето на повторното кршење на законот во споредба со класичните затворски казни. Иако казните затвор имаат јасна улога во одредени случаи, нивната ефективност во смисла на ресоцијализација и спречување на повторување на кривичните дела е ограничена. Ова ја нагласува потребата за поинтензивно користење и развој на алтернативните мерки, како и зголемување на капацитетите за нивна успешна примена. Ресоцијализацијата, која претставува суштинска

цел на современата казнена политика, бара интегриран пристап кој ќе овозможи социјална поддршка, образовни и професионални програми и мониторинг во заедницата. Овие елементи се особено важни за спречување на стигматизација и маргинализација на осудените лица, што директно влијае врзнивната шанса за повторно вклучување во општеството. Влијанието на јавноста и медиумите врз казнената политика е еден од најзначајните фактори што ја обликуваат праксата на изрекување казни. Во Северна Македонија, често се забележува дека јавниот дискурс е ориентиран кон построги казни, посебно во случаи на високо медиумски експонирани кривични дела. Ова создава притисок врз судовите и законодавците да донесуваат одлуки што ја задоволуваат јавната перцепција, наместо да следат научно засновани и правно оправдани политики. Политичките актери исто така користат казнената политика како инструмент за добивање на јавна поддршка, особено во периоди на изборни кампањи, што понекогаш резултира со законски измени кои се повеќе репресивни отколку ресоцијализирачки. Овој феномен создава големи предизвици за развојот на ефикасна и праведна казнена политика.

Казнената политика во Република Северна Македонија мора да ги земе предвид овие социјални и политички аспекти и да развие стратегии за заштита на судската независност и научно базираните одлуки, како и за информирање и едукација на јавноста за значењето на алтернативните мерки и нивната позитивна улога во општеството. Само со таков пристап може да се намали притисокот врз судството и да се промовира долгорочна и одржлива политика на казнување.

Од аспект на усогласеноста со европските стандарди, РСМ направи значителни чекори во адаптирањето на своето законодавство, особено преку усвојување на Законот за извршување на санкции и кривичниот законик, кои вклучуваат современи принципи за изрекување и извршување на казните. Сепак, во пракса, постојат одредени предизвици поврзани со имплементацијата на овие законски решенија, кои произлегуваат од ограничени ресурси, недоволна обука на кадарот и недоволна соработка меѓу институциите. Во споредба со соседните земји како Хрватска, Словенија и Србија, Северна Македонија заостанува во делот на интегриран пристап кон извршување на алтернативни санкции и развој на програми за ресоцијализација, иако се забележува позитивен тренд во последните години.

Регионалните искуства покажуваат дека земјите што посветуваат повеќе внимание на развојот на пробацијата и други алтернативни мерки, како и на професионалната обука и меѓусебна координација на институциите, постигнуваат подобри резултати во намалувањето на рецидивизмот и унапредувањето на јавната безбедност. Токму овие практики претставуваат добар пример за Република Северна Македонија да го продолжи својот реформски пат и да интензивира напори за имплементација на најдобрите европски искуства.Во контекст на идни реформски насоки, потребно е посебно внимание да се посвети на зголемување на капацитетите на институциите кои управуваат со казнените санкции, како и на обезбедување на адекватна финансиска поддршка за развој на програми за ресоцијализација и поддршка на осудените лица. Законските измени треба да се насочат кон појасно дефинирање на критериумите за изрекување на алтернативни казни и нивно стимулирање преку законодавни механизми. Практично, потребно е да се воведат и унапредат програми за професионална обука на судиите, обвинителите, казнено-поправните службеници и други релевантни актери за правилна примена на новите казнени мерки и стратегии.

Клучно е да се создаде стабилен систем за мониторинг и евалуација на казнената политика, кој ќе обезбеди континуирана анализа на ефектите од изречените казни и ќе овозможи прилагодување на политиката во согласност со добиените резултати и потребите на општеството. За таа цел, потребна е поголема соработка меѓу академската заедница, државните институции и невладиниот сектор.Сумирано, сегашната казнена политика на Република Северна Македонија има значаен потенцијал за унапредување и усогласување со современите европски трендови, но реализацијата на овој потенцијал е условена од синергиско делување на законодавните, институционалните и социјалните фактори. Само преку интегриран и научно базиран пристап може да се постигне балансирана политика која ќе ја штити јавната безбедност, ќе ги почитува човековите права и ќе овозможи ефективна ресоцијализација на осудените лица.

Заклучно, за да се создаде одржлив систем на казнување кој ќеодговара на потребите на современото општество и ќе го зајакне владеењето на правото, неопходно е да се вложат напори во континуирана едукација, институционална поддршка и широка општествена дебата, кои заеднички ќе создадат основа за една поефективна, хуманитарна и европски усогласена казнена политика.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1.Ashworth, A. (2010). *Sentencing and criminal justice* (5th ed.). Cambridge University Press.

2. Beckett, K., & Western, B. (2001). Governing social marginality: Welfare, incarceration, and the transformation of state policy. *Punishment & Society, 3*(1), 43–59.

3. Blomberg, T. G., & Lucken, K. (2010). *American penology: A history of control*. Routledge.

4. Cavadino, M., & Dignan, J. (2006). *Penal systems: A comparative approach*. Sage Publications.

5. Clear, T. R., & Frost, N. A. (2014). *The punishment imperative*. NYU Press.

6. Council of Europe. (2010). *Probation Rules (Rec(2010)1).* Strasbourg: Council of Europe.

7. Council of Europe. (2006). *European Prison Rules (Rec(2006)2).* Strasbourg: Council of Europe.

8. Council of Europe. (2017). *Rules for Sanctions and Measures in the Community (Rec(2017)3).* Strasbourg: Council of Europe.

9. Davidson, S. (2022, September 14). *Preventing crime through incapacitation*. *ACE – The Alliance for Citizen Engagement*.

10. Duff, R. A. (2001). *Punishment, communication, and community*. Oxford University Press.

11. European Court of Human Rights (ECtHR). Практика и одлуки поврзани со член 3 од Европската конвенција за човекови права.

12. Feeley, M., & Simon, J. (2003). The new penology. In D. Garland (Ed.), *Punishment and social control* (2nd ed., pp. 75–102). Routledge.

13. Foucault, M. (2001). *Discipline and punish* (Macedonian ed.). Темплум.

14. Garland, D. (2001). *The culture of control*. Oxford University Press.

15. Hulsman, L. (2003). The abolitionist case: Alternatives to penal justice. *European Journal on Criminal Policy and Research, 9*(2), 163–179.

16. Jacobson, M. (2005). *Downsizing prisons: How to reduce crime and end mass incarceration*. NYU Press.

17. Johnstone, G. (2011). *Restorative justice: Ideas, values, debates*. Routledge.

18. Kalmthout, A. M., & Durnescu, I. (Eds.). (2008). *Probation in Europe*. Wolf Legal Publishers.

19. Knežević, D. (2018). *Efikasnost kaznenih sankcija i njihova primena*. Pravni fakultet.

20. Lappi-Seppälä, T. (2007). Penal policy in Scandinavia. *Crime and Justice: A Review of Research, 36,* 217–295.

21. Latessa, E. J., & Lovins, B. K. (2019). *Correctional interventions for reducing recidivism*. In J. P. Wright & M. T. Cullen (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminological Theory* (pp. 391–410). Oxford University Press.

22. Lerman, A. E. (2013). *The modern prison paradox*. Cambridge University Press.

23. Lynch, M. (2011). *Sunbelt justice: Arizona and the transformation of American punishment*. Stanford University Press.

24. Ministry of Justice. (2022). *Annual Report on the Execution of Criminal Sanctions in the Republic of North Macedonia.* Skopje: Ministry of Justice.

25. Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske. (2024). *National probation service report 2024*. Zagreb: Ministarstvo pravosuđa.

26. Ministarstvo za pravosodje Republike Slovenije. (2024). *Draft probation law and national administration for probation.* Ljubljana: Ministrstvo za pravosodje.

27. Ministarstvo pravde Republike Srbije. (2023). *Annual report on the development of probation in Serbia*. Belgrade: Ministarstvo pravde.

28. Nagin, D. S. (2013). Deterrence in the twenty-first century. *Crime and Justice, 42*, 199–263.

29. Newburn, T. (2007). *Criminology*. Willan Publishing.

30. Novak, K. J. (2010). *Criminal justice: Theory and practice*. McGraw-Hill.

31. Pavlich, G. (2011). *Governance and criminal justice*. Routledge.

32. Peovska, N., Bacanovic, O., & Trajanovska, V. (2021). *The media influence on public attitudes about punitiveness.* In International Scientific Conference „30 years of independent Macedonian state“ (pp. 165–175). Faculty of Security – Skopje.

33. Phelps, M. S. (2017). Mass probation: Toward a more robust theory of state variation in punishment. *Punishment & Society, 19*(1), 53–73.

34. Pratt, J. (2008). Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess. *British Journal of Criminology, 48*(2), 119–137.

35. Robinson, P. H. (2008). *Intuitions of justice and the utility of desert*. Oxford University Press.

36. Simon, J. (2007). *Governing through crime*. Oxford University Press.

37. Stefanovska, V. (2016). *Crime story in the Macedonian printed daily newspapers.* International Journal of Criminology and Sociology, 5(2).

38. Tonry, M. (2006). *Punishment and politics: Evidence and emulation in the making of English crime control policy*. Willan Publishing.

39. Tonry, M. (2019). *Crime and justice in America: 1975–2025*. University of Chicago Press.

40. Trpevska, E. M., & Lažetić, G. (2021). *Prisons in the Republic of North Macedonia*. *L'Altro Diritto. Rivista,* 5.

41. UNODC. (2020). *Global study on crime trends*. United Nations Office on Drugs and Crime.

42. Андоновски, Ѓ. (2005). *Кривично право – општ дел*. Правен факултет.

43. Бајрами, Ј. (2012). *Казнена политика и ресоцијализација*. ЈИЕ Универзитет.

44. Државен завод за статистика (ДЗС). (2023). *Криминална статистика: пријавени, обвинети и осудени лица во Република Северна Македонија*. Скопје: ДЗС.

45. Ефтимовски, А. (2017). *Реформи во кривичното право и казнената политика во РСМ*. Академик.

46. Грозданов, Д. (2021). *Рецидивизмот како правно-социјален предизвик*. Правен факултет.

47. Игњатовиќ, Ѓ. (2012). *Политика кажњавања и алтернативне санкције*. Београд: ИКСИ.

48. Јовановски, Н. (2020). *Кривично-правна политика и казнени санкции во 21 век*. Арс Ламина.

49. Колевска, Б. (2015). *Казни и ресоцијализација – предизвици во практиката*. ЈИЕ Универзитет.

50. Кривичен законик на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 19/1996.

51.Министерство за правда на Република Северна Македонија. (2022). *Стратегија за развој на правосудниот систем 2022–2027*. Скопје: Министерство за правда.

52.Мицковиќ, Н. (2009). *Алтернативни санкции и нивната примена во македонската казнена политика*. Правен факултет.

53.Петковска, С. (2018). *Казнена политика во Македонија – анализа на трендови*. Скопје: ИСППИ.

54.Радевски, З. (2013). *Казнено-поправни установи и рецидивизам*. Институт за криминолошки истражувања.

55. Тупанчески, Н., Лажетиќ, Г., Калајџиев, Г., Груевска Дракулевски, А., Деаноска Трендафилова, А., Мисоски, Б., & Илиќ Димоски, Д. (2025). *Движење на криминалот и казнената политика на судовите во Република Северна Македонија во периодот 2017–2023 година: Студија*. Скопје.
56. Управа за извршување на санкции (УИС). (2023). *Годишен извештај за работата на казнено-поправните установи и пробацијата*. Скопје: УИС.
57. Закон за извршување на санкции на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 33/2006.
58. Закон за пробација на РСМ, Сл. весник на РСМ бр. 86/2018.
59. Звиздиќ, М. (2016). *Современи казнени мерки и нивната ефективност*. Правен факултет.
60. Звиздиќ, М. (2018). *Казнени санкции – современи трендови*. Правен факултет.